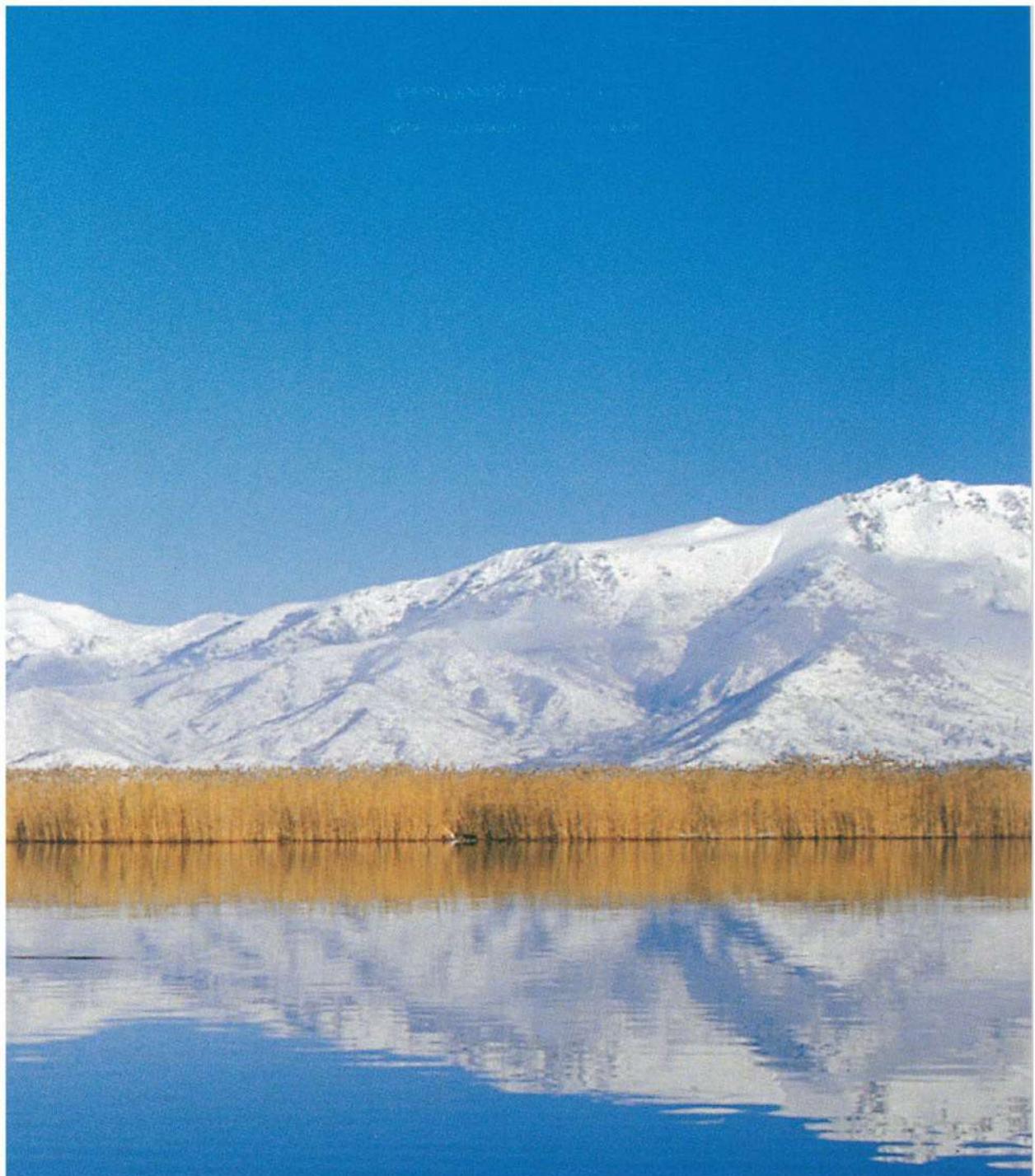
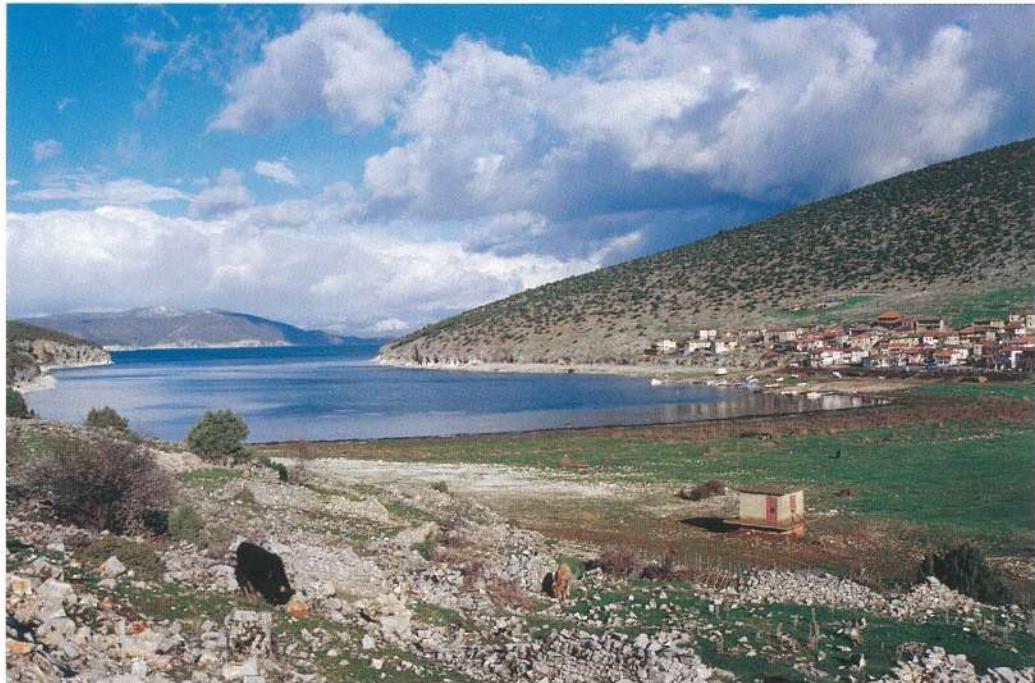

ΠΡΕΣΠΕΣ
ΕΝΑΣ ΤΟΠΟΣ ΘΕΪΚΟΣ
A' MEROS

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΜΠΑΣΓΙΟΥΡΑΚΗΣ | Κείμενο

ΑΝΝΑ ΚΑΛΑΪΤΖΗ | Φωτογραφίες
ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Στην αγκαλιά της Μεγάλης Πρέσπας οι Ψαράδες, είναι ένα γραφικότατο ψαροχώρι, με παραδοσιακά σπίτια και καλή τουριστική υποδομή.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η μικρή κύρη του Λάζαρου φέρνει μια αγκαλιά πρασανάμματα και τα ακουμπάει στο πάτωμα. Διαλέγει μερικά, τα τοποθετεί προσεκτικά στη γεμάτη ξυλόσομπτα και τα ανέβει. Σε λιγότερο από τρία λεπτά οι χαραμάδες της σόμπας φεγγοβιολούν, ο ήχος των ξύλων που καίγονται, η μυρωδιά τους, γεμίζουν το δωμάτιο. Η κοπελίτσα ρίχνει μια ματιά στη σόμπα, βεβαιώνεται ότι εκπλήρωσε το καθήκον που της ανέθεσε ο πατέρας της και μας καληνυχτίζει. Την παρακολούθουμε καθώς φεύγει, αξιοπρεπής και αγέρωχη. Δεν είναι ούτε δέκα ετών. Λίγη ώρα αργότερα στο ταβερνάκι του πατέρα της, τουςγκολέζουμε τα ποτήρια μας με φρέσκο ντόπιο κοκκινέλι.

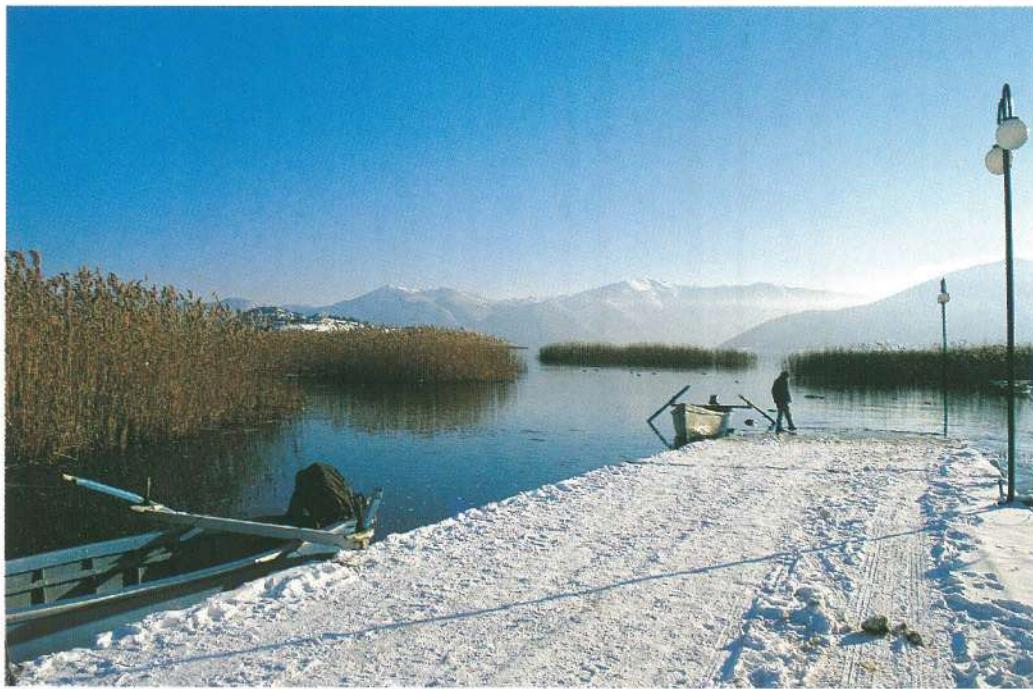
Λοιπόν αδερφέ βρισκόμαστε στις Πρέσπες! λέει χαρούμενος ο Πέτρος. Ας πιούμε σ' αντή την πρώτη μας βραδιά. Έξω από τα θαυματόμενά τζάμια η νύχτα του Γενάρη πέφτει παγερόη. Η υγρασία της λίμνης εδώ στους Ψαράδες, κάνει

το κρύο ακόμη πιο διαπεραστικό. Μαζεύονται διοι γύρω από την τεράστια ξυλόσομπτα του Λάζαρου. Κοντά τους εμείς, οι δύο μοναδικοί ξένοι. Είναι τελη της δεκαετίας του '80, ποιός να ζθει στις Πρέσπες χειμωνιάτικα; Δέκα χρόνια μετά, χειμώνα πάλι, κάθομαι στην ίδια θέση, δίπλα στο παράθυρο. Ο Πέτρος λείπει απ' την παρέα, είναι πολύ μακριά, μας χωρίζει το Αιγαίο. Κόσμος πολύς στην ταβέρνα του Λάζαρου, λίγοι οι ντόπιοι, οι περισσότεροι ξένοι. Η κύρη του, κοπέλα πια, κινείται με άνεση ανάμεσά τους, σερβίζει φρέσκα ψάρια και ντόπιο κοκκινέλι. Τη ρωτάω για τις κρύες βραδιές της μακρινής εκείνης εποχής, για την ξυλόσομπτα που μας άναψε. Δεν με θυμάται, πέρασαν πάρα πολλοί επισκέπτες από τότε.

-Φύγαν πια οι σόμπες, τώρα στα δωμάτια υπάρχει καλοριφέρ, καταλήγει. Άλλαζουν οι Πρέσπες, αλλάζουν οι Ψαράδες. Μόνο η χειμωνιάτικη νύχτα στην ακροιμνιά, συνεχίζει να είναι υγρή και ψυχρή, όπως τότε.

Ψαράδες

Σε πέντε μόλις λεπτά φτάνει κανείς στον Άγιο Αχίλλειο από την μικρή αποβάθρα της απέναντι στεριάς.

ΣΤΟΝ ΑΓΙΟ ΑΧΙΛΛΕΙΟ

Τα πρώτα βήματα ακούγονται ξερά στο παγωμένο μονοπάτι. Είναι δειλά και αδέξια, φορτωμένοι καθώς είμαστε με βαριές αποσκευές, προσπαθούμε να ισορροπήσουμε. Στο άκουσμά μας ένας σκύλος ξεπροβάλλει απ' το σπιτάκι του γαβγίζοντας. Είναι η πρώτη ζωντανή ύπαρξη, που συναντάμε στο νησί. Δεν είναι εχθρικός, πιο πολύ γαβγίζει από συνήθεια στους αγνώστους, που πρώτη φορά περνούν από μπροστά τουν. Ωστού να τον προσπεράσουμε, κουνάει κιόλας την ουρά του φιλικά. Ο ήλιος κρύβεται γοργά πίσω απ' τα βουνά του Βροντερού, εγκαταλείπει την Ελλάδα. Γι' αυτόν δεν υπάρχουν φυλάκια και σύνορα, μπαίνει όποτε θέλει στην γειτονική Αλβανία. Για δυο λεπτά σταματάμε στην ακρολιμνιά. Οι τελευταίες ακτίνες παιχνιδίζουν για λίγο στις κορυφές του πικνού καλαμώνα κι ύστερα χάνονται. Σκουραίνουν τα νερά της λίμνης, πέφτει η θερμοκρασία, τα κομμάτια του πάγου μεγαλώνουν και ενώνονται, είναι τώρα ένα

λεπτό, ακίνητο στρώμα, που φυλακίζει αργά την ακτή και τα καλάμια. Απλώνεται η νύχτα του Δεκέμβρη απ' άκρη σ' άκρη στην κοιλάδα των Πρεσπών. Είναι μια παράξενη νύχτα, λευκή και φυλική στον χιονισμένο Άγιο Αχίλλειο, ύπουλη και θολή στα σκοτεινά νερά της λίμνης. Λίγα βήματα πιο πέρα, στον ξενώνα του νησιού, τα τζάκια κι οι φουφούδες έχουν ανάψει από ώρα, τα πολύχρωμα λαμπτάκια στο κέδρο αναβοσβήνουν ρυθμικά. Η μεγάλη αίθουσα ζωντανεύει, ιδόμιος πολύς πηγανοέρχεται και πιάνει θέσεις στα τραπέζια, η Χριστουγεννιάτικη βραδιά στον Άγιο Αχίλλειο έχει αρχίσει. Σκαλίζω τα ξύλα στο τζάκι και σκέφτομαι, πως τόσα χρόνια στις Πρέσπες, είναι η πρώτη νύχτα που μας βρίσκει στον Άγιο Αχίλλειο. Μόλις μερικούς μήνες πριν κάτι τέτοιο θα ήταν αδύνατο, αφού καμιά υποδομή δεν υπήρχε στο νησί. Οι λίγοι, καλοκαιρινοί κυρίως, επισκέπτες αρκούνταν σε μια σύντομη επίσκεψη ως τα ερείπια της Βασιλικής του Αγίου Αχιλλείου και ίσως ως τον διπλανό λοφίσκο. Ήταν μια καθαρά "τουριστι-

φωτ. Α. Παπαδόπουλος

Το νησάκι του Αγίου Αχιλλείου, ένα μικρό θαύμα της φύσης μέσα στα νερά της Μικρής Πρέσπας.

κή" επίσκεψη, με προγραμματισμένη άφιξη και αναχώρηση. Πολύ λίγο προλάβανε κανείς να συνειδητοποιήσει το μεγάλο προνόμιο να βρίσκεται σε μια μικρή στεριά καταμεσής στη λίμνη, χωρίς θορύβους, αυτοκίνητα και οχήμες του 1πολιτισμού".

Σήμερα όλα έχουν αλλάξει, και το τελευταίο προπτύργιο της απομόνωσης στις Πρέσπες έχει πέσει. Ένα νέο ζευγάρι, ο Κώστας και η Βέρα, τόλμησαν να γίνουν πρωτοπόροι, να πάνε κόντρα στο θρύλο του νησιού, που θέλει "πάντα 11 στον Άγιο Αχιλλείο τα σπίτια, γιατί κάποιο θα γκρεμιστεί, αν γίνουν περισσότερα". Βάλαν λοιπόν κάτω τα γόνιμα μυαλά τους και σκέφτηκαν ν' αλλάξουν τη μοίρα τους (και ίσως και τη μοίρα της μικρής κοινωνίας του νησιού τους). Πήραν απ' το LEADER επιδότηση και χτίσαν τον ξενώνα "Άγιο Αχιλλείο" στην ακροιλιμνιά, παραδοσιακό και καλόγονοστο, με πέτρα και με ξύλο και ατελείωτες ώρες προσωπικής εργασίας. Τη σύνδεση του νησιού με την απέναντι στεριά την εξασφάλισαν με τον καλύτερο τρόπο. Όποια ώρα της μέρας ή της νύχτας τους τηλεφωνήσει ο επισκέπτης, έρχονται σε πέντε λεπτά και τον παραλαμβάνουν.

Δεν απέχει άλλωστε παραπάνω από 700 μέτρα το νησί. Έτοι τώρα πια οι εραστές της γαλήνης μπορούν ν' απολαύσουν στον Άγιο Αχιλλείο έναν ήρεμο ύπνο κι ένα θαυμάσιο γεύμα με φρέσκα ψάρια και παραδοσιακά πιάτα της περιοχής.

Φεύγει αργά η νύχτα των Χριστουγέννων, η πρώτη μας νύχτα στον Άγιο Αχιλλείο. Τα κούτσουρα μικραίνουν στη φωτιά, καθώς και τα κεράκια στα τραπέζια, όλο και πιό πολλές γωνιές στην αιθουσα αδειάζουν. Τα φώτα στο ταβάνι χαμηλώνουν, στο στολισμένο κέδρο μένουν μόνο τα πολύχρωμα λαμπάκια. Μια τέτοια νύχτα είναι αρκετά.

ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΗ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ

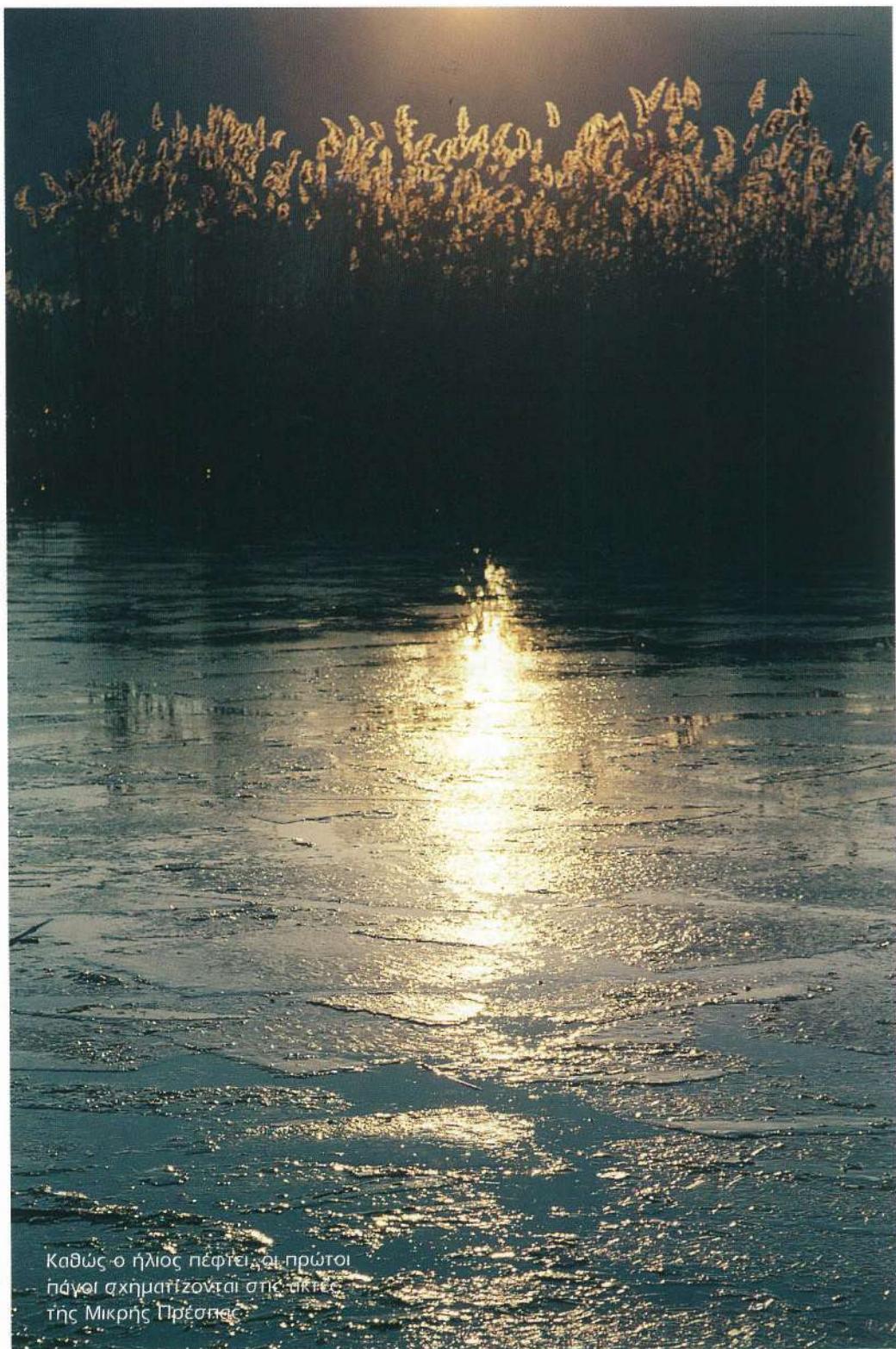
Ο ε λιγότερο από δύο λεπτά, το χιονισμένο μονοπάτι μας βγάζει απ' τα τελευταία σπίτια του χωριού, είναι τόσο λίγα άλλωστε. Ένας κοντόσωμος κιτρινωπός σκυλάκος ακολουθεί πιστά τα βήματά μας. Είναι τόσο ήσυχος και

Μισογκρεμισμένο σπιτάκι στον Άγιο Αχίλλειο, μοναχική πέτρινη φιγούρα στις τελευταίες ακτίνες του δειλινού.

συμπαθητικός, που δεν μπορούμε ν' αρνηθούμε τη συντροφιά του. Κάθε βήμα, μαλακό και αθόρυβο πάνω στο χιόνι, μας φέρνει πιο κοντά στα ερείπια του Αγίου Αχιλλείου, μικραίνει την απόσταση ανάμεσα σε μας και την ιστορία. Μια ιστορία που χάνεται στο μακρινό παρελθόν, πάνω από 1000 χρόνια πριν. Τότε που στο χώρο των Πρεσπών κυριαρχούσε ο τσάρος Σαμουνήλ, ηγεμόνας των βουλγάρων (976-1014 μ.Χ.). Σ' αυτόν οφείλεται η ίδρυση της βασιλικής. Ήταν ένας τρόπος για να προβάλει ο Σαμουνήλ και να εδραιώσει ακόμη περισσότερο όχι μόνον την κοσμική αλλά και την εκκλησιαστική του εξουσία στην περιοχή. Έτσι μετά την κατάληψη της Λάρισας στα 983 ή 986 μ.Χ., ο Σαμουνήλ αρχίζει να κτίζει τη Βασιλική. Μεταφέρει και στεγάζει εκεί το λείψανο του Αγίου Αχιλλείου, επισκόπου Λάρισας στα χρόνια του Μεγάλου Κωνσταντίνου. Παρατηρούμε για ώρα πολλή τα ερείπια, έτσι όπως ορθώνονται μέσα στη λευκή σιωπή. Ακόμα κι αντά τα πέτρινα απομεινάρια έχουν μια μεγαλοπρέπεια υποβλητική. Άλλωστε το μνημείο θεωρείται το σημαντικότερο στο χώρο των Πρεσπών. Ανήκει στον τύπο της τρικλιτης βασιλικής, που αποτελεί επιβίωση του

αντίστοιχου παλαιοχριστιανικού τύπου στην βυζαντινή περίοδο. Ήταν μάλλον ξυλόστεγη, με μεγάλες διαστάσεις ($20 \times 46,72$ μ.). Από τον μεγάλο αριθμό νομισμάτων που ανακαλύφθηκαν στους τάφους συνάγεται, ότι η βασιλική λειτουργησε ως λατρευτικός χώρος τουλάχιστον μέχρι τα μέσα του 15ου αιώνα. Το σημαντικότερο όμως αντικείμενο που βρέθηκε μέσα σ' αυτούς τους τάφους, σπουδαίων προφανώς προσωπικοτήτων, είναι ένα μεταξωτό χρυσοσύφαντο κομμάτι υφάσματος του 10ου αιώνα, που απεικονίζει αντικριστούς αετούς μέσα σε κώνους διακοσμημένους με φυτικά μοτίβα. Το ύφασμα αυτό είναι σήμερα εκτεθειμένο στην Έκθεση του Λευκού Πύργου Θεσσαλονίκης. Προχωράμε στο εσωτερικό του μνημείου, στο χώρο του Ιερού Βήματος, εκεί που ακόμη σώζονται ίχνη από την Αγία Τράπεζα. Είναι τέτοια η γαλήνη του συννεφιασμένου χειμωνιάτικου πρωινού, τόση η σιωπή στο χώρο, που η κατάνυξη είναι ίδια μ' αυτήν που θα αισθανόμασταν και μέσα σ' ένα σύγχρονο μνημείο της ορθοδοξίας. Πάνω στο χιονισμένο δάπεδο διακρίνονται μεγάλες ορθογώνιες ασβεστολιθικές πλάκες. Οι περισσότερες

Καθώς ο ήλιος πέφτει, οι πρώτοι
πάγοι αχήματίζονται στις ακτές
της Μικρής Πρέσπας

Παρά τη φθορά του χρόνου 10 αιώνες τώρα, τα ερείπια της βασιλικής του Αγίου Αχιλλείου διατηρούν ακόμη ένα μεγάλο μέρος από το παλιό τους μεγαλείο.

έχουν πάνω τους χαραγμένους ιωνικούς κίονες, που πρέπει να προέρχονται από τάφους των κλασικών και ελληνιστικών χρόνων. Από τα δυο διαφορετικά στρώματα τοιχογράφησης της βασιλικής του Αγίου Αχιλλείου σ' ωζονταν λιγοστά τμήματα, που χρονολογούνται στον 11ο και 12ο αιώνα. Για να τα διασώσει από τη φθορά του χρόνου, απεφάσισε το 1976 η Αρχαιολογική Υπηρεσία να τα αποτοιχίσει. Τα καλύτερα διατηρημένα βρίσκονται σήμερα στην έκθεση βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης, που στεγάζεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Φλώρινας. Πρόκειται για μορφές στρατιωτικών αγίων, της Παναγίας και ενός αγγέλου, έργα του 12ου αιώνα. Εγκαταλείπουμε τον Άγιο Αχιλλείο στην αιώνια σιωπή του. Παραμένει εκεί μοναχικός, στο βορειοανατολικό άκρο του νησιού, σύμβολο μιας εποχής σκληρότης, που σημαδεύτηκε ανεξίτηλα από τις πολεμικές αναμετρήσεις και τις φυσιογνωμίες δυο μεγάλων ηγετών, του Βούλγαρου ηγεμόνα Σαμουήλ και του Βυζαντινού Βασιλείου Βουλγαροκόνου. Η αιματηρή εκείνη πολεμική περίοδος ανάμεσα στους λαούς έμελλε να τερματισθεί οριστικά με την περίφημη Μάχη

του Κλειδίου στα 1014. Στη μάχη αυτή ο Βασιλείος Βουλγαροκόνος συνέτριψε το στρατό του Σαμουήλ, που πέθανε μετά από λίγο. Ήταν ένα γεγονός μεγάλης ιστορικής σημασίας, αφού από εκείνη τη στιγμή οι βούλγαροι, έπαψαν οριστικά ν' αποτελούν σοβαρή απειλή για τα σύνορα του Βυζαντίου.

Στην πλαγιά του λοφίσκου το χιόνι είναι απάτητο. Ανηφορίζουμε αργά ως την χαμηλή κορυφή και συνεχίζουμε ανατολικά. Η λίμνη μοιάζει αιμόνητη στα πόδια μας. Μια στενή λωρίδα ανάμεσα στις καλαμιές και στην ακτή, είναι παγωμένη. Το πάγωμα της Μικρής Πρέσπας δεν είναι σπάνιο φαινόμενο, ακόμα και στις μέρες μας. Παλιότερα ήταν πολύ συνηθισμένο να την βλέπει κανείς απ' άκρη σ' άκρη στερεά και αιμόνητη, στις ξάστερες νύχτες και στις ανέφελες μέρες του Χειμώνα. Ήταν τότε, που τα μικρά παιδιά του Αγίου Αχιλλείου, έγραφαν τις δικές τους ιστορίες τόλμης και φιλομάθειας, πάνω στη γυάλινη επιφάνεια της λίμνης. Αιμηρώντας τις φωνές των μανάδων τους - ή μήπως με την κυρφή παρακίνηση τους; - ξεπρόβαλλαν πρω-πρωί μέσα απ' τις καλαμιές και ξεκινούσαν. Φιγούρες παραλίενες κι εξω-

πραγματικές, μικρά σκούρα σημαδάκια πάνω στο απέραντο λευκό, προχωρούσαν τα παιδάκια του Αγίου Αχιλλείου, το ένα πίσω απ' άλλο, με τα μάτια ορθάνοντα, μετρώντας το κάθε βήμα, την κάθε δροσεριά. Με την σχολική σάκα στους ώμους διάβαιναν επί τέλους στην απέναντι στεριά και το απόγευμα, μετά το σχολείο, επέστρεφαν. Ήταν πιο πολύ εκδήλωση θάρρους ή προσήλωσης προς το σχολικό καθήκον; Δεν το γνωρίζω κι ίσως ποτέ δεν θα το μάθουμε. Το βέβαιο είναι, πως κάθε άνθρωπος μιας κάποιας ηλικίας στον Άγιο Αχιλλείο, θα ζει να διηγηθεί μια τέτοια ιστορία από τα παιδικά του χρόνια.

Υπήρξαν όμως κι εποχές, που το μικρό νησί ήταν χερσόνησος. Εκεί γύρω στον 10ο μ.Χ. αιώνα, τα νερά της λίμνης ήταν χαμηλότερα κι αποκάλυπταν ένα στενό ισθμό, που ένωνε το νησάκι του Αγίου Αχιλλείου με την απέναντι στεριά. Ποιος ξέρει! Ισως δεν είναι απίθανο, κάποια μέρα στο μέλλον να περνάνε δύο με τα πόδια στο νησί, όχι βέβαια περιμένοντας τη λίμνη να παγώσει αλλά πάνω σ' ένα στενό γραφικό ξύλινο γεφυράκι. Είναι κάτι, που αν πραγματοποιηθεί με σεβασμό προς το περιβάλ-

λον, θα απαλλάξει από πολλά πρακτικά προβλήματα, τόσο τους κατοίκους όσο και τους επισκέπτες του νησιού.

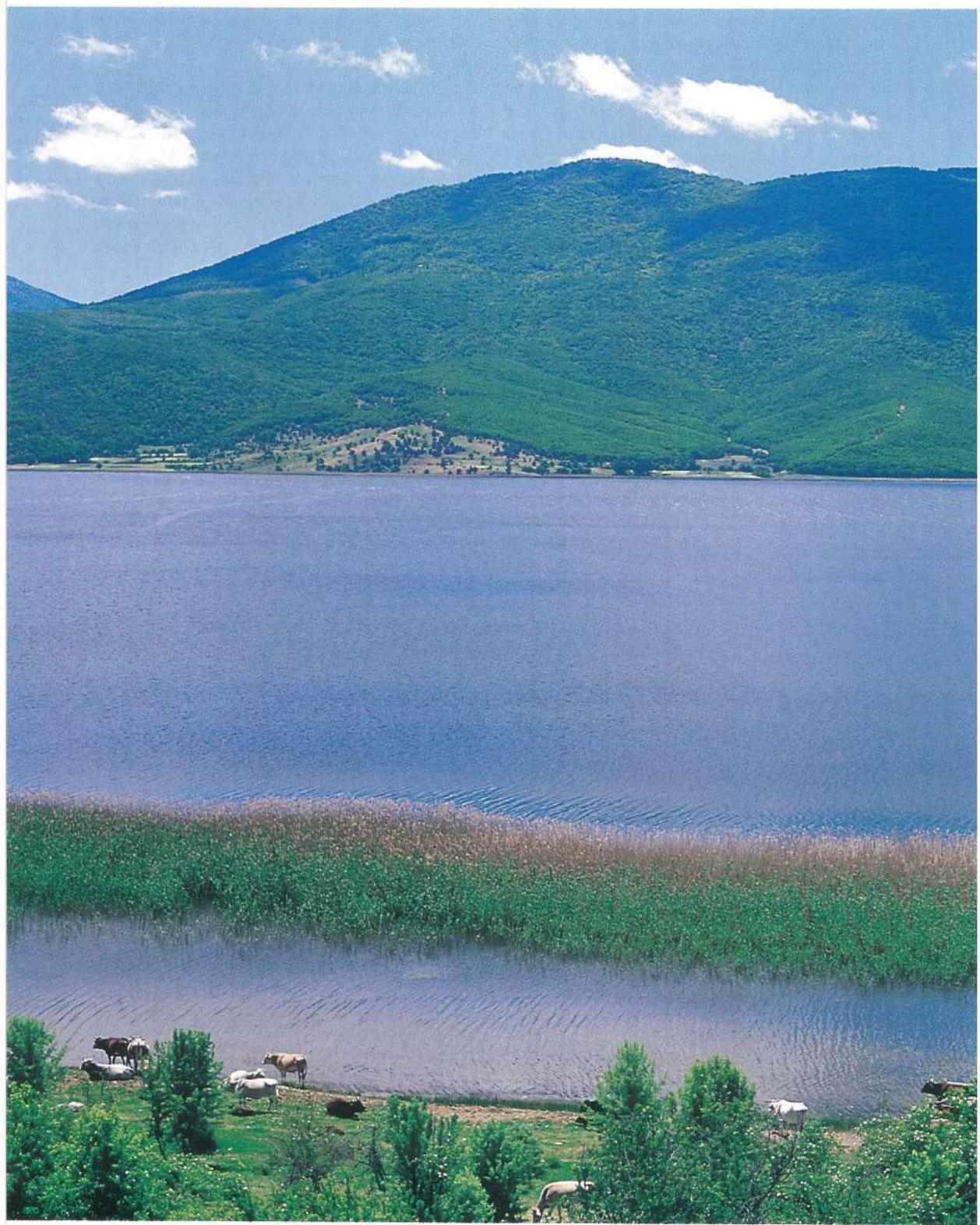
Η μοναχική μας πορεία στο χιόνι συνεχίζεται, το αρχικό κρύο του πρωινού έχει πάψει από ώρα να μας αγγίζει. Το ίδιο απτόγητος είναι κι ο τετράποδος πιστός μας ακόλουθος. Από την πρώτη στιγμή παρακολουθεί με προσήλωση τα βήματά μας, χωρίς την παραμικρή διάθεση να μας εγκαταλείψει. Είναι μια απροσδόκητα γραφική παρουσία στη συντροφιά μας, λυπόμαστε μόνον, που εκτός από τη συμπάθειά μας, δεν μπορούμε να τον επιβραβεύσουμε με κάτι πιο πρακτικό. Επιφυλασσόμαστε όμως για κάποια άλλη ώρα.

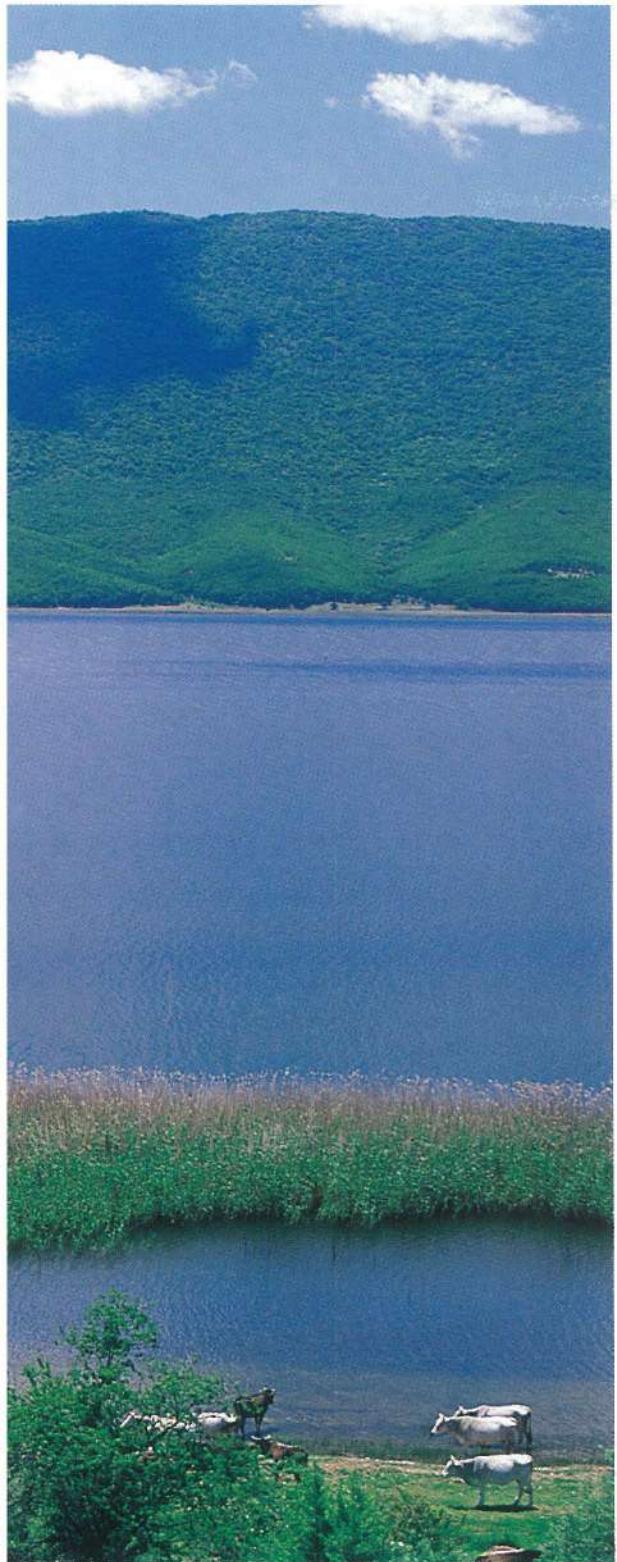
Τώρα τα βήματά μας χαράζουν μονοπάτια ανάμεσα σε μηλιές και χαμηλούς θάμνους, που δύσκολα πλησιάζουμε στο νότιο άκρο του νησιού μεταβάλλονται σ' ένα δάσος από διάφορα δέντρα. Θυμάμαι πόσο διαφορετικές ήταν οι συνθήκες αυτής της διαδρομής την περασμένη άνοιξη. Ήταν μια περιπλάνηση ανάμεσα σε ευωδιές και χρώματα, γραστίδι και αγριολούλουδα. Παντού γύρω μας κυριαρχούσε η έκρηξη της φύσης, μετά την ακινησία, τη

Πάντοτε το χιόνι είναι πηγή χαράς και παιχνιδιού για τις παιδικές ηλικίες ανθρώπων και ζώων.

φωτ. Λ. Παπαδόπουλος

νάρκωση του πολύμηνου χειμώνα. Ήταν σαν να 'χε η Ανοιξη αγγίζει απαλά με το ζωογόνο της ραβδάκι κάθε ξωντανό οργανισμό, από το πιο ταπεινό έντομο και λουλουδάκι, μέχρι τα σώματα και τις ψυχές μας. Εκείνες βέβαια, που έδειχναν πιο πολύ ν' απολαμβάνουν τη μακαριότητά τους, ήταν οι αγελάδες του νησιού, "ευτυχισμένες" πέρα από κάθε αμφιβολία. Όπου κι αν πήγαιναν, στις πλαγιές των λόφων ή στην ακρολιμνιά, το παχύ τρυφερό γρασίδι ήταν γύρω τους σήμη μέρα.

Τα βήματά μας, αφήνουν αδιάκοπα τα ίχνη τους στο χιόνι, μας φέρουν πίσω στο χειμώνα. Φαντάζουν πολύ μακρινές εκείνες οι εικόνες, καθώς στη γη και στην ατμόσφαιρα του Αγίου Αχιλλείου, δυο μόνον χρώματα υπάρχουν, το μολυβί και το λευκό. Είναι μια νέα εμπειρία, που χάρη στην υπαρξή του ξενώνα, μπορούμε όλοι μας να ξήσουμε.

Στο νότιο άκρο του νησιού διακρίνεται άλλο ένα μνημείο, η Μονή της Παναγίας Πορφύρας, που ήταν πρώτα μοναστήρι. Σήμερα ανάμεσα στα ερειπωμένα κελά έχει απομείνει ένας μικρός ξυλόστεγος ναΐσκος. Είναι μονόχωρος, με εσωτερικές διαστάσεις 7,60x4,65μ. . Στην αρχική φάση της οικοδόμησης ανήκει μόνον ο διαχωριστικός τοίχος του κυρίως ναού και του νάρθηκα. Πάνω εκεί διατηρούνται οι αρχαιότερες τοιχογραφίες και ένα σπάνιο ξυλόγλυπτο περιθύρωμα. Ο ναός, που ήταν πάντα ο πυρήνας της μονής έχει ζωή σχεδόν 5 αιώνων, αφού, σύμφωνα με την αρχαιότερη κτητορική επιγραφή που διακρίνεται πάνω από την πόρτα, χρονολογείται από το 1524. Το εσωτερικό του ναού κοσμείται με αξιόλογες τοιχογραφήσεις, από τις οποίες οι αρχαιότερες συντελέσθηκαν το 1524, ενώ οι πιο πρόσφατες το 1741 με την φροντίδα του Επισκόπου Παρθένιου. Πιο νότια, πίσω από το λόφο, διακρίνουμε τα ελάχιστα ερείπια που έχουν απομείνει από τον ναό του Αγίου Δημητρίου. Βλέποντας κανείς την χαμηλή τοιχοποιία από ντόνια πέτρα που ακόμα παραμένει δρθια, δεν μπορεί να φαντασθεί, ότι σ' αυτό το ναϊδριο υπήρχαν τοιχογραφίες του 14ου αιώνα. Σήμερα ευτυχώς έχουν αποφύγει τη φθορά του υπόλοιπου ιτίσματος, αφού έχουν αποτοιχισθεί και φυλάσσονται στο Μουσείο της Φλώρινας.

Θέλοντας να ολοκληρώσουμε αυτή την ασυνήθιστη χειμωνιάτικη περιπλάνησή μας στο νησάκι του Αγίου Αχιλλείου, κινούμαστε στην δυτική ακτή, προσπαθώντας να εντοπίσουμε τα ερείπια της εκκλησίας των Δώδεκα Αποστόλων.

Τα ερείπια της Βασιλικής του Αγίου Αχιλλείου έχουν συνδεθεί αδιάσπαστα τα τελευταία χρόνια με τις εμφανίσεις κορυφαίων καλλιτεχνών στο Φεστιβάλ των Πρεσπών.

Δεν είναι εύκολο γιατί το παχύ στρώμα του χιονιού έχει σχεδόν εξαφανίσει τα λιγοστά ίχνη ερειπίων που απομένουν. Το βέβαιο είναι, ότι το κτίσμα ανάγεται στους ελληνιστικούς χρόνους, χρονολογείται δηλαδή ανάμεσα στον 11ο και 12ο αιώνα. Αυτό αποδεικνύεται, τόσο από τους δύο κίονες που σώζονται μέσα στα ερείπια, δύο και από μια ρωμαϊκή επιγραφή, που βρέθηκε εντοιχισμένη. Αυτά τα στοιχεία αποδεικνύουν μια συνεχή κατοίκηση στο χώρο από την ελληνιστική εποχή μέχρι τα βυζαντινά χρόνια.

Το τελευταίο μνημείο που σώζεται στον Άγιο Αχιλλείο βρίσκεται στη βόρεια πλευρά του νησιού, λίγο έξω από τα τελευταία σπίτια, πάνω στο μονοπάτι για την μεγάλη Βασιλική του Αγίου Αχιλλείου. Είναι ο μικρός μονόχωρος ναός του Αγίου Γεωργίου, με εσωτερικές διαστάσεις 6,95 x 4μ.. Το κτίσμα διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση και χρησιμεύει σήμερα, ως κοιμητηριακός ναός της μικρής κοινότητας του νησιού. Η ανέγερση, καθώς και οι τοιχογραφίες του ναού τοποθετούνται στον 15ο αιώνα, δεν παρουσιάζει όμως ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ούτε από αρχιτεκτονική ούτε από τοιχο-

γραφική άποψη, αφού από τις παραστάσεις απουσιάζει η καλλιτεχνική ευαισθησία.

Κάπου εδώ ολοκληρώνεται το οδοιπορικό μας στο θρησκευτικό παρελθόν. Συγκρίνοντας το μικρό μέγεθος του νησιού (που δεν ξεπερνάει σε μήκος το 1 χιλιόμετρο) με τον αριθμό των μνημείων του, θα μπορούσα αφορία να χαρακτηρίσω τον Άγιο Αχιλλείο, ένα πραγματικό "Πάρκο της Ορθοδοξίας". Πράγμα που αποδεικνύει τη βαθιά θρησκευτικότητα των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής των Πρεσπών, που παρά την απομόνωσή του γεωγραφικού τους χώρου και τις ιστορικές τους περιπτέτειες, κατόρθωσαν να διατηρήσουν αλώβητο, τόσο τον εθνικό όσο και τον θρησκευτικό τους χαρακτήρα.

ΣΤΑ ΥΨΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΒΡΟΝΤΕΡΟΥ

χάθε πρωί στην μικρή αποβάθρα του Αγίου Αχιλλείου το σπηλινικό είναι περίπου το ίδιο. Θερμοκρασίες κάτω από το μηδέν, χαμηλή νέφωση ή ομιχλή, λεπτό ή παχύτερο στρώμα πάγου στην άκρη της λίμνης, κρυσταλλάκια που λαμπυ-

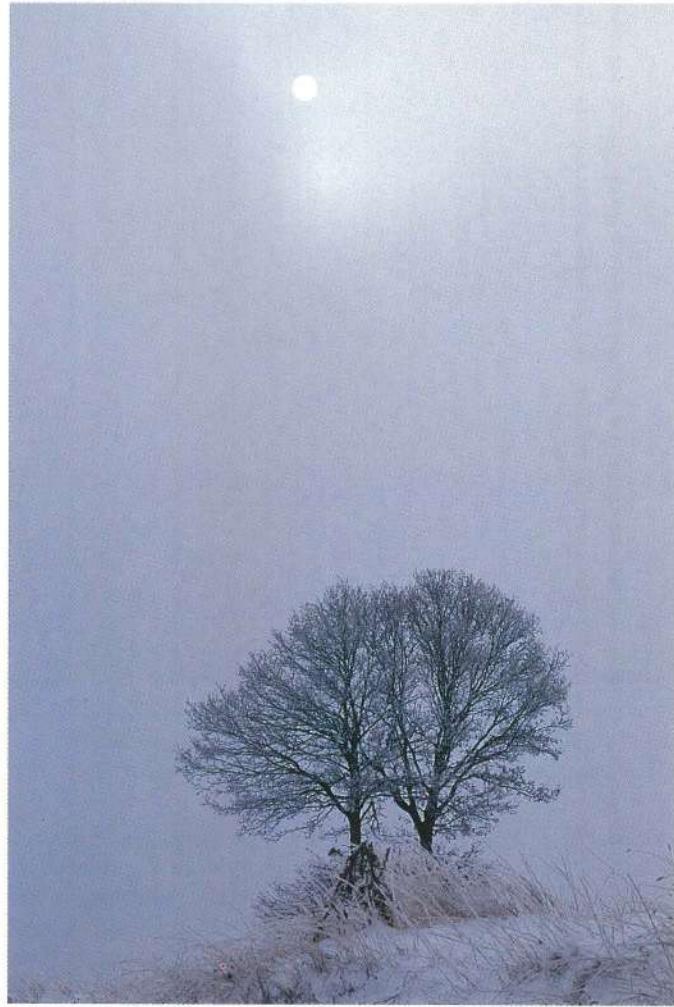

Στο δρόμο για την Πύλη η Μκρή Πρέσπα προβάλλει πανοραμική. Σημεία με εύκολη πρόσβαση και εξαιρετική θέα υπάρχουν άφθονα σ' όλη τη λεκάνη των Πρεσπών.

ρίζουν πάνω στους ισχνούς κορδομούς των καλαμιών. Οι επιβάτες κουκουλωμένοι με σκούφους και κασκόλ, χροοπήδονύ στο τιμέντο, ανυπόμονοι να επιβιβαστούν στη βάρκα για το σύντομο ταξίδι τους. Οι "καπεταναίοι" αντίθετα, είναι ήρεμοι και απαθείς. Φορώντας μόνο μπουφάν και πουνάμισο, συνομπάρουν άθελά τους τους ασυνήθιστους σ' αυτές τις συνθήκες επιβάτες τους. Αποδεικνύουν μ' αυτό τον τρόπο, αφ' ενός τον εγκλιματισμό τους στις κλιματολογικές ιδιαιτερότητες της περιοχής και αφ' ετέρου τη μακρά παράδοση των ανθρώπων του νερού απέναντι στην υγρασία και το κρύο. Οι καπεταναίοι μας είναι συνήθως δυο (ίσως λόγω του... μεγάλου μεγέθους του σκάφους). Η συνολική τους ηλικία πολύ δύσκολα ξεπερνάει τα 25 χρόνια, αφού ο μεν Γιώργος, γιος του Κώστα και της Βέρας, είναι μόλις 13 ετών, ενώ και οι φίλοι του, Γιώργος και Αναστάσης, δεν ξεπερνούν τα 12 και 14 αντίστοιχα. Είναι πολύ καλά και ευγενικά παιδιά, που δεν κουράζονται να πηγανούνται, δύσες φορές και αν χρειασθεί. Γνωρίζουν εξάλλου άριστα τη δουλειά τους, που την εκτελούν με σοβαρότητα και

υπευθυνότητα, δυσανάλογες της ηλικίας τους. Διπλα στη μικρή αποβάθρα της απέναντι στεριάς έχει δημιουργηθεί πρόσφατα ένας χώρος στάθμευσης αυτοκινήτων. Ακριβώς από πάνω βρίσκεται ο λοφίσκος **Κερίνα**, που χάρη στη σραπτηγική του θέση, αφ' ενός παρέχει θαυμάσια θέα στη λίμνη και στην ευρύτερη περιοχή και αφ' ετέρου είναι σημείο παρατήρησης της μεγάλης αποικίας των πελεκάνων. Παίρνουμε το δρόμο δυτικά, για τα χωριά Πύλη και Βροντερό. Εντύπωση σ' αυτό το σημείο της λίμνης προκαλούν οι εκτεταμένοι καλαμιώνες και τα υγρολίβαδα, δύον από τον Μάρτιο του 1997 έχουν μεταφερθεί 5 νεροβούνταλοι από την λίμνη Κερκίνη. Ένα μισοτελειωμένο κτίσμα αρχικά προσβάλλει την αισθητική μας και προκαλεί την απορία μας, αργότερα όμως μοθαίνουμε, ότι πρόκειται να στεγασθεί ένα "Θεματικό Κέντρο", με τηλεοπότιο για παρατήρηση των πουλιών από ερευνητές και επισκέπτες.

Τέσσερα περίπου χιλιόμετρα από την αποβάθρα, πάνω στο δρόμο, βρίσκεται το χωριό **Πύλη**, που το παλιό της όνομα είναι Βίνενη. Μέχρι τους Βαλκανικούς πολέμους που

Η εκκλησία της Αγίας Παρασκευής με τις μεγάλες διαστάσεις, την επιμελημένη αρχιτεκτονική μορφή και την αξιόλογη εσωτερική ξυλογλυπτική διακόσμηση, αποτελεί δείγμα και ανάμνηση της ευμάρειας των παλιών κατοίκων του Πυξού, που έπαψε πια να υπάρχει.

Έστω και μέσα από πυκνή ομίχλη, ο ήλιος κάνει επιτέλους την εμφάνισή του στα υψώματα του Βροντερού.

απελευθερώθηκε η περιοχή, η Πύλη ήταν τουρκοχώρι. Μετά, με την ανταλλαγή των πληθυσμών που επακολούθησε, το χωριό εκκενώθηκε και εποικίσθηκε το 1924 με 24 οικογένειες προσφύγων από τον Πόντο, περίπου 100 άτομα. Το 1928 η Πύλη έφτασε να έχει 173 κατοίκους, ενώ με τον εμφύλιο εκκενώθηκε και πάλι και οι κάτοικοι της μεταφέρθηκαν στις Καρυές. Τελικά το 1954 εποικίσθηκε με Βλάχους Θεοσσαλούς κτηνοτρόφους, που αποτελούν και τον σημερινό πληθυσμό του χωριού. (140 κάτοικοι). Η πιο πρόσφατη εξέλιξη στην Πύλη, ευχάριστη οπωσδήποτε, είναι ότι από τον Αύγουστο του '98, απέκτησε την τουριστική υποδομή που έλειπε τόσα χρόνια. Είναι μια συμπαθητική μονάδα 14 δωματίων και 32 κρεββατιών, που

δημιουργήσε ο Λάζαρος Ναλμπαντίδης με δυνατότητα προς το παρόν για καφέ και πρωινό. Όταν άλλοτε, πριν χρόνια, διασχίζαμε την Πύλη, μόνον σποραδικά βλέπαμε κάποιον άνθρωπο, ενώ τώρα είχαμε τη χαρά να συναντήσουμε στον ξενώνα αρκετούς επισκέπτες, κυρίως νέους. Για άλλη μια φορά σκέφτομαι, πόσο ευχάριστες είναι αυτές οι αλλαγές που συντελούνται στο χώρο των Πρεσπών. Ειν' άλλωστε ο μόνος τρόπος για να διατηρηθεί ο πληθυσμός και ν' αποκτήσει η περιοχή τη ζωτιάνια που της αξίζει. Δεν ισχύει όμως το ίδιο και με το Βροντερό, που απέχει 12 χιλιόμετρα από την Πύλη και είναι το δυτικότερο χωριό των Πρεσπών, πριν από τα σύνορα με την Αλβανία. Μετά τον κάμπο της Πύλης ο δρόμος ανηφορίζει ανάμεσα σε ρεματιές και

φωτ. Δ. Παπαδόπουλος

μικρά φαράγγια. Η βλάστηση είναι πολύ πυκνή, αφθονούν τα πυξάρια και οι βαλανιδιές. Η διαδρομή μας παραπέμπει σε γνώριμα ορεινά τοπία της Μακεδονίας και της Ήπειρου, μας απομακρύνει προσωρινά από τις ήρεμες οπικές εντυπώσεις και τις γαλήνιες εικόνες της λίμνης. Περόπου στο τέλος της ανάβασης μας επιβλητική εκκλησία ορθώνεται στα δεξιά μας, πάνω σ' έναν ομαλό λοφίσκο. Είναι μια απόλυτα μοναχική παρουσία, χωρίς την παραμικρή ένδειξη ζωής γύρω της. Αυτό είναι απόλυτα φυσιολογικό, αφού το παλιό χωριό **Πυξός**, στο οποίο κάποτε ανήκε η εκκλησία, δεν υπάρχει πια. Βομβαρδίστηκε στον εμφύλιο και εγκαταλείφθηκε οριστικά. Μόνον κάποια ερείπια θυμίζουν ακόμα την αλλοτινή ύπαρξη ζωής σ' αυτό το χώρο.

Η εκκλησία της **Αγίας Παρασκευής**, που επιβάλλεται με τον όγκο και την αρχιτεκτονική της, είναι τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική, ένα αιώδη τυπικό παραδειγμα των βασιλικών του 19ου αιώνα στην περιοχή των Πρεσπών. Η χρονολογία ανέγερσή της, που είναι χαραγμένη στο τοξωτό περίθυρο της νότιας εισόδου, αναγράφει το έτος 1899. Μερικές εκαποντάδες μέτρα πιο πάνω, στ' αριστερά του δρόμου, προβάλλει ένα ξωκλήσι, γοητευτική μινιατούρα ανάμεσα στα πανύψηλα δένδρα που το

περιβάλλουν.

Το Βροντερό δεν είναι πια μακριά. Η παλιά του ονομασία ήταν Γκράσδενο, ίσως από τη σλάβικη λέξη Γκράσδ, που σημαίνει μαντριά. Άλλωστε αιόμη και σήμερα το χωριό είναι κατ' εξοχήν κτηνοτροφικό. Τα μαντριά έχουν έντονη παρουσία και αποσπούν αμέσως την προσοχή στη συνολική εικόνα του χωριού. Είναι πετρόχιστα και καλοδιατηρημένα, με στέγη από καλάμια και καταλαμβάνουν προσήλιες θέσεις γύρω από το χωριό. Το Βροντερό είναι απλωμένο σε μια μικρή λεκάνη, πολύ κοντά στα σύνορα και περιβάλλεται από δάση βαλανιδιάς και άλλα πλατύφυλλα δένδρα. Είναι το μοναδικό χωριό στην περιοχή των Πρεσπών, που δεν έχει θέα προς τις λίμνες. Στον εμφύλιο πόλεμο βομβαρδίστηκε και τα περισσότερα παλιά του στίτια κάηκαν. Σε αντίθεση όμως με τους Πυξούς που εγκαταλείφθηκαν οριστικά και ερήμωσαν, το Βροντερό εποικίσθηκε το 1954 με Βλαχούς από την Ήπειρο. Δυστυχώς μέχρι στιγμής δεν έχει την παραμικρή τουριστική υποδομή, κάτι που ίσως σηματοδοτούσε μια επιπλέον ανάπτυξη του, πέραν της κτηνοτροφίας. Η θέση, το υψηλότερο και το διασωμένο του περιβάλλον, θα μπορούσαν πιθανώς ν' αποτελέσουν μια ενδιαφέρουσα πρόταση για ολιγοήμερη θερινή διαμονή.

ΟΙ ΠΡΕΣΠΕΣ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ

αν προσπαθούσε να εντοπίσει κανείς στις Πρέσπες, μεγαλειώδη μνημεία αντίστοιχα μ' αυτά που απαντώνται σε άλλες περιοχές της ιστορικής και προϊστορικής Ελλάδας, μάλλον θα απογοητεύταν. Έχουν βέβαια βρεθεί κάποια αρχαιολογικά ευρήματα, που ανάγονται στην εποχή του σιδήρου και του χαλκού. Και ίνως δεν θα ήταν πολύ παρακινδυνευμένη η άποψη, ότι ο πλούσιος χώρος των Πρεσπών κατοικήθηκε ήδη από πολύ νωρίς. Άλλωστε η λίμνη της Καστοριάς, όπου έχουν βρεθεί πασσαλόπετροι νεολιθικοί οικισμοί, δεν είναι μακριά. Το πιθανότερο είναι, ότι από τον 6ο π.Χ. αιώνα η περιοχή κατοικείται από διάφορους νομαδικούς λαούς, Δασσαρήτες, Λιγυστές ή Τρικλάδους. Από τους Τρικλάδους προέρχεται το σημερινό ονόμα του βουνού **Τρικλάδιο**, που οι ντόπιοι ονομάζουν **Σφήρα**. Η χρονική αφετηρία που η ιστορία των Πρεσπών συνδέεται με τα ελληνικά πράγματα, τοποθετείται στις αρχές του 5ου π.Χ. αιώνα, όταν η περιοχή βρίσκεται στην επικράτεια, που ελέγχουν οι Μακεδόνες βασιλείες. Έτσι οι Πρέσπες ανήκουν αρχικά στο βασίλειο του Φιλίππου του Β!, πατέρα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, στη συνέχεια περνούν στον Μ. Αλεξανδρό και μετά, μέχρι το 200π.Χ. στο βασίλειο των Επιγόνων. Οι πληροφορίες που έχουμε για την περιοχή αυτή την περίοδο είναι ελάχιστες. Εξ ίσου πολύ λίγα είναι τα στοιχεία για την ελληνιστική, πρωτοχριστιανική και ρωμαϊκή περίοδο. Μετά την γένεση όμως του Βυζαντίου ή περιοχή ανήκει στην διοικητική διαίρεση Μακεδονία Β! της υπαρχίας Πλλυριού. Στα τέλη του 8ου και στις αρχές του 9ου αιώνα ανήκει στο Θέμα Θεσσαλονίκης που είχε αντικαταστήσει τότε τη διοικητική μορφή της υπαρχίας. Από τα τέλη του 9ου αιώνα στην ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας είναι έντονη η επιρροή του Βουλγαρικού ιηγεμόνα Συμεών και μετά του τοάρου Σαμουσήλ. Η κυριαρχία του Σαμουσήλ και των Βουλγάρων τερματίζεται μετά την καταστροφική τους ήπτα στο Κλειδί από τον Βασίλειο Βουλγαροκτόνο.

Επακολουθεί μια ταραγμένη περίοδος που διαρκεί πάνω από τρεις αιώνες. Οι Πρέσπες λεηλατούνται διαδοχικά από Πετσενέγους, Βουλγάρους, Νορμανδούς και Αλαμάνους, καταλαμβάνονται από Φράγκους, από Σέρβους

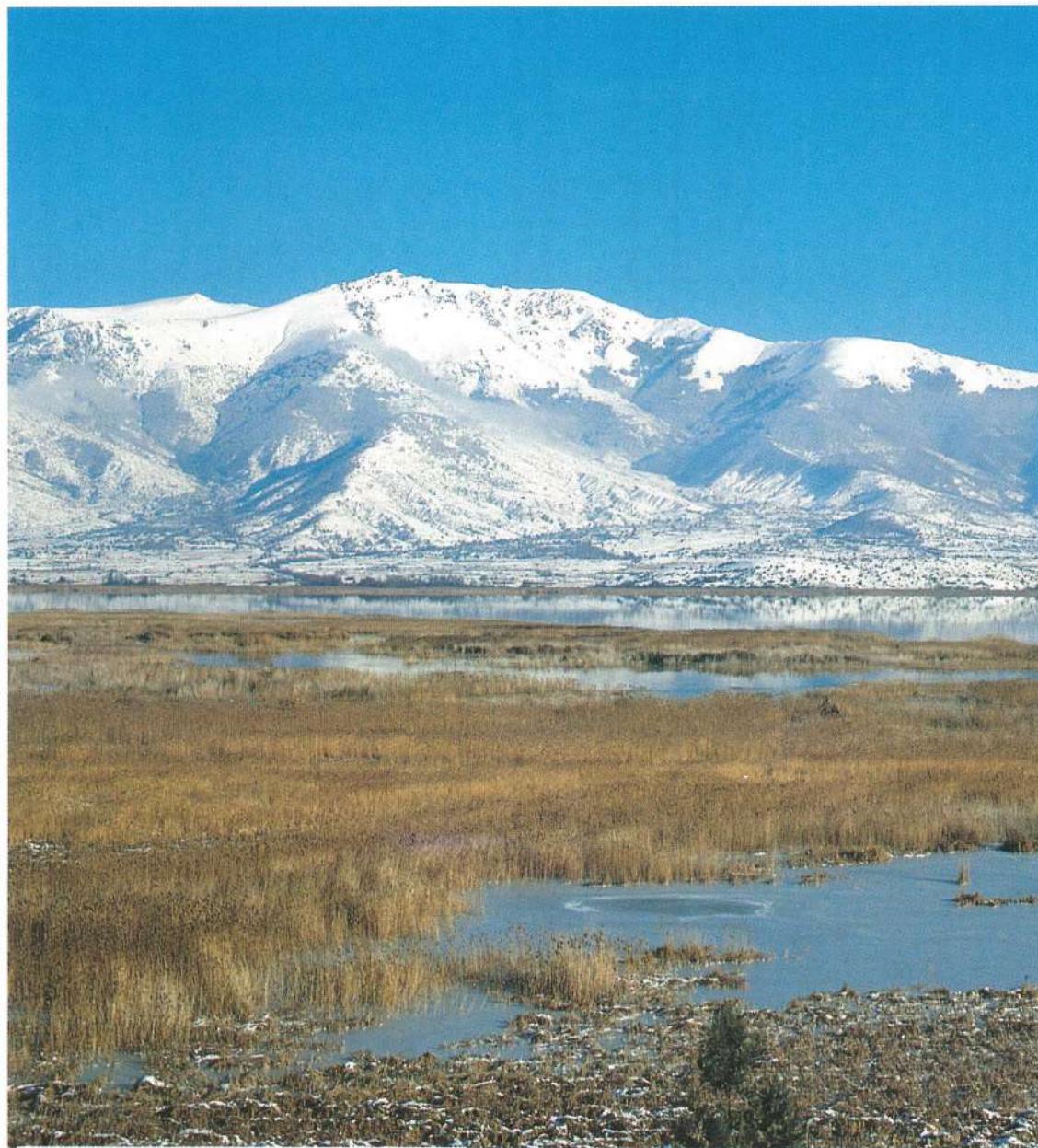
και ενδιάμεσα από Βυζαντινούς. Το τέλος όλων αυτών των ανακατατάξεων επέρχεται με την οθωμανική κατοχή, που αρχίζει στην περιοχή από τα τέλη του 14ου αιώνα. Εδώ αξίζει να σημειωθεί ότι η απομόνωση της περιοχής καθώς και η απόστασή της από τα μεγάλα αστικά κέντρα, συντελούν σε μια χαλαρότερη μορφή τουρικής κατοχής. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να συρρέουν στη λεκάνη των Πρεσπών πλήθη πιστών, που σχεδόν απαλλαγμένοι από τουρικές πιέσεις, ανεγείρουν ως τον 19ο αιώνα ένα μεγάλο αριθμό εκκλησιαστικών μνημείων, μοναστηριών, ερημητηρίων και ασκηταριών.

Οι περιπέτειες δύμας των Πρεσπών δεν τελεώνουν με την απελευθέρωσή τους από τους Τούρκους. Επακολουθούν οι Βουλγαρικές διεκδικήσεις, ο Μακεδονικός Αγώνας με πολλούς γνωστούς Μακεδονομάχους από την περιοχή και τέλος οι Βαλκανικοί πόλεμοι. Με την Συνθήκη του Βουκουρεστίου το 1913, η σημερινή ελληνική περιοχή των Πρεσπών περιέρχεται στην Ελλάδα και κατοχυρώνονται τα σύνορα.

Ούτε τότε δύμας η πολύπαθη περιοχή ησυχάζει. Ακολουθεί ο Α! Παγκόσμιος Πόλεμος και μετά η Μικρασιατική καταστροφή με την μετανάστευση το 1924, 90 περίπου οικογενειών από τον Πόντο σε τέσσερα χωριά των Πρεσπών, Λευκώνα, Λαιμό, Πύλη και Άγιο Γερμανό. Αρχίζει μια περίοδος μετανάστευσης σε Αμερική και Αυστραλία πολλών προσφύγων αλλά και ντόπιων. Η αποστολή μεγάλων χρηματικών ποσών από τους μετανάστες, έχει ως αποτέλεσμα την έναρξη μιας μεγάλης ανοικοδόμησης σ' όλη την περιοχή. Συνέπεια αυτής της ανάπτυξης είναι η αύξηση του πληθυσμού, που προσεγγίζει τις 7000. Τότε ξεσπά ο Β! Παγκόσμιος Πόλεμος με τα γνωστά δεινά του, που ωχούν όμως μπροστά στα δεινά που επιστρέψει στον ευρύτερο χώρο των Πρεσπών ο αδελφοκτόνος εμφύλιος πόλεμος. Είναι η περίοδος με τις μεγαλύτερες αγριότητες, καταστροφές και ερήμωση.

Το 1951 βρίσκεται τις Πρέσπες μ' έναν πληθυσμό μόλις 1500 ομηραγμένων ανθρώπων, που προσπαθούν να επουλώσουν τις πληγές τους. Για να ξαναδώσει ζωή στην περιοχή, η Ελληνική πολιτεία εγκαθιστά 1700 νομάδες Βλάχους με κτηνοτροφική παράδοση από τα μέρη της

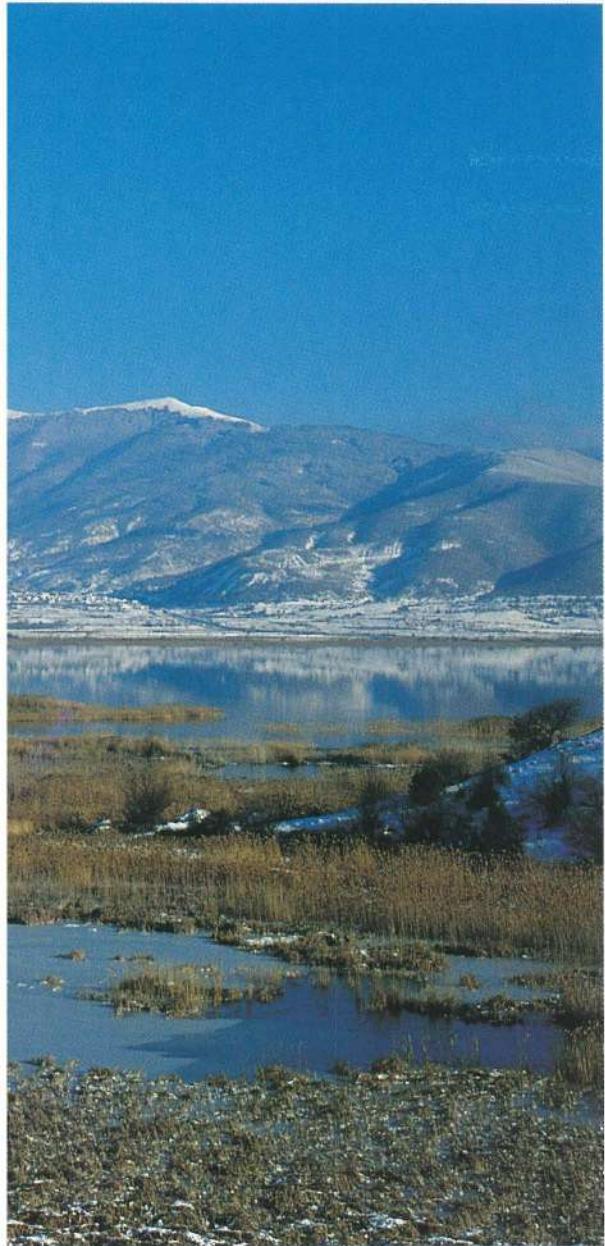

Είναι δύσκολο να πει κανείς,
πια εποχή του χρόνου το
τοπίο των Πρεσπών
είναι ωραιότερο.

Ηπείρου, των Γιαννιτσών και της Θεσσαλίας, που εγκαθίστανται στα χωριά Άγιος Γερμανός, Καλλιθέα, Πίλη και Βροντερό. Οι μεταναστεύσεις όμως κατά τις δεκαετίες του 70 και του 80, τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό, έχουν ως αποτέλεσμα την εκ νέου συρρίκνωση του πληθυσμού. Έτσι με την τελευταία απογραφή του 1991 μετά βίας ξεπερνά τους 1500 κατοίκους. Σήμερα ο πληθυσμός έχει σταθερο-

Η ΣΥΝΑΡΠΑΣΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΠΡΕΣΠΩΝ

ποιηθεί στους 1200 περίπου κατοίκους, με πολύ υψηλό δύναμης μέσο όρο ηλικίας. Ελπίζουμε η σημερινή τουριστική ανάπτυξη και αναγέννηση των Πρεσπών να συνεχισθούν με όσο το δυνατόν πιο υψηλούς και υγιείς ρυθμούς. Άλλωστε η ακτινοβολία που έχει αποκτήσει ο θείας αυτός τόπος ως Εθνικός Δρυμός και ως Υγροβιότοπος διεθνούς σημασίας, εγγυάται την ανοδική πορεία του σε όλους τους τομείς.

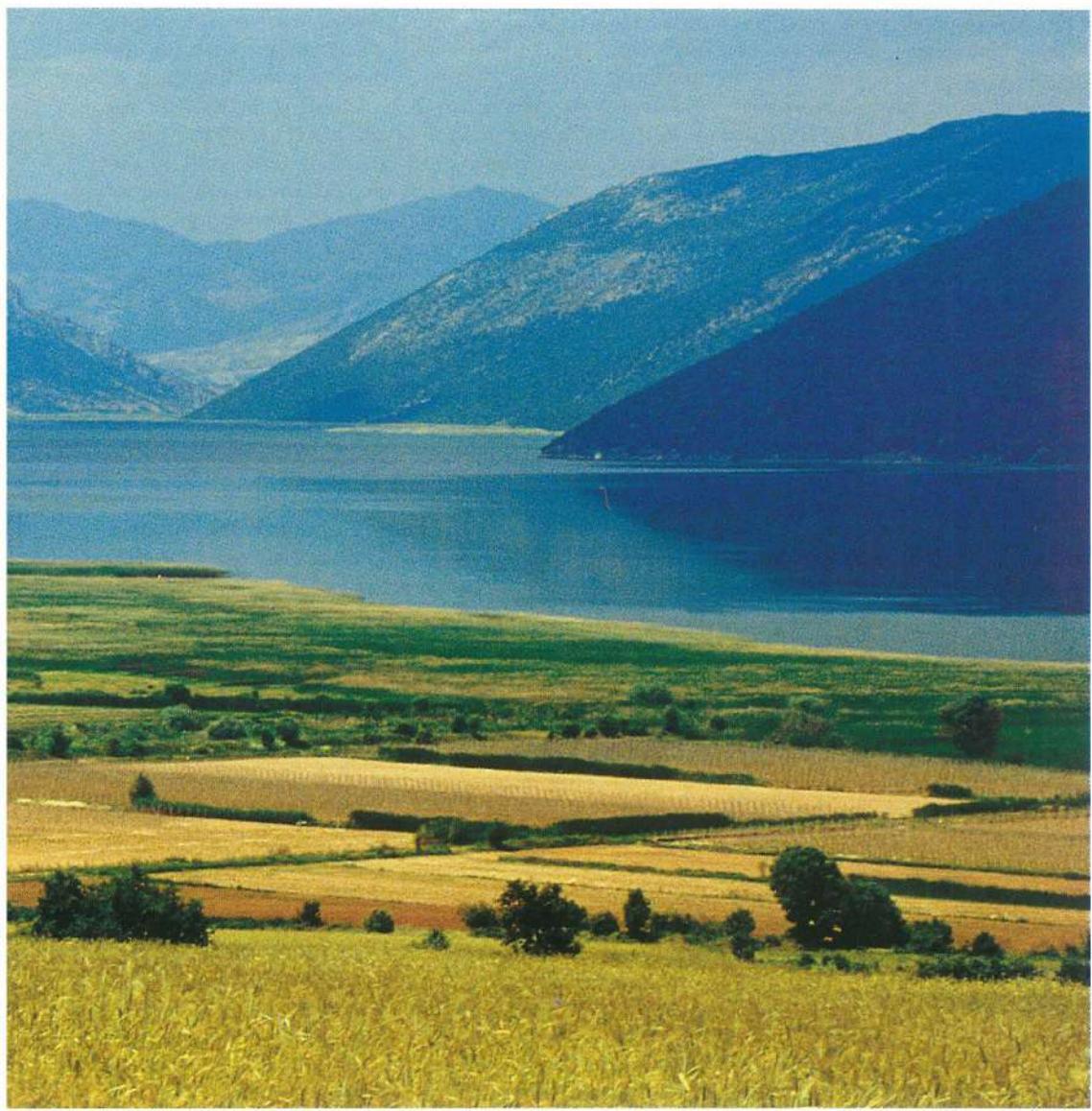
Όταν, πριν από 15 περίπου χρόνια, ανηφόριζα τις δασωμένες πλαγιές του Βαρνούντα πάνω από την Φλώρινα και πιο ψηλά ακόμη περνούσα τον περίφημο αυχένα της Βίγλας, δεν φανταζόμουν ποτέ, πως αυτή η δύσκολη διαδρομή θα γινόταν μια από τις πιο αγαπημένες μου. Κι ούτε ήμουν προετοιμασμένος, γι' αυτό που θ' αντίκριζαν τα μάτια μου 50 χιλιόμετρα μακρύτερα. Κανείς άλλωστε επισκέπτης των λιμνών δεν περιμένει να βρεθεί μπροστά σ' αυτό το θέαμα που απλώνεται μπροστά του, όταν φτάνει στο διάσελο Πρεβάλι. Αυτό τον χαμηλό αυχένα, που είναι η μοναδική είσοδος για την λεπάνη των Πρεσπών. Είναι αδύνατο να περάσει κανείς απ' το Πρεβάλι και να μείνει ασυγκίνητος μπροστά στις εικόνες που ξεδιπλώνονται γύρω του. Γιατί, αν ένα από τα συναρπαστικότερα χαρακτηριστικά του Ελληνικού τοπίου είναι η πολυμορφία του, τότε ο ευρύτερος χώρος των Πρεσπών είναι συγκλονιστικός. Φαντασθείτε μια τεράστια κλειστή λεκάνη 300 τετ. χλιομέτρων. Πανύψηλες κορυφές φράζουν στ' ανατολικά τον ορίζοντα. Είναι ο ορεινός όγκος του Βαρνούντα (Περιστέρι), που είκοσι κορυφές του ξεπερνούν τα 2000 μέτρα. Στα νότια εκτείνονται οι κατάφυτες πλαγιές του Τρικλαρίου (Σφήκας), που δεν ξεπερνά τα 1750 μέτρα. Χαμηλότερες ακόμα οι κορυφές στα δυτικά, στην πλευρά της Αλβανίας. Είναι το Τσουτσούλι και το Ντέβας, που μόλις φτάνουν τα 1500 μέτρα. Μακριά στον βόρειο ορίζοντα, πάνω απ' την επιφάνεια της Μεγάλης Πρέσπας, αχνοφαίνονται τα ψηλά βουνά των Σκοπίων, που με κορυφές πάνω από 2500 μέτρα, είναι τον πιο πολύ χρόνο χιονισμένα. Μέσα σ' αυτή την πελώδια βιούσια αγκαλιά τα μάτια ταξιδεύουν ασταμάτητα ανάμεσα σε λόφους και λοφίσκους, χαραδρώσεις και πτυχώσεις, δάση και χωριά, καλλιεργημένες πεδιάδες και βοσκοτόπια. Είναι μια πολυεπίπεδη γεωμορφολογία, που ανάμεσά της απλώνονται νωχελικά οι δυο Πρέσπες, η Μεγάλη κι η Μικρή. Δυο μικρά νησάκια φωλιάζουν στη Μικρή, ο Άγιος Αχιλλειος και το Βιδονήσι. Πιο απόμακρη η Μεγάλη, χάνεται στο βοριά, πέρα απ' τα σύνορα της Ελλάδας.

Κάπου εκεί στο βάθος του ορίζοντα, στη νοτιοδυτική άκρη της Μικρής Πρέσπας, είναι τα σύνορα της Ελληνικής επικράτειας με την Αλβανία.

Πότε όμως σχηματίσθηκαν οι Πρέσπες; Κατά τον γεωλόγο JAKOVLEVIC, η λεκάνη των Πρεσπών είναι μια τεκτονική κοιλότητα, που πιθανόν σχηματίσθηκε κατά τη διάρκεια του Τριτογενούς (65-2 εκατομμύρια χρόνια πριν). Κατά τον γεωλόγο CVISIC (1911) οι λίμνες Πρέσπες ήταν τμήμα της υδάτινης

λεκάνης των Δασαριτών και κατά τη διάρκεια του Πλεισκανου (12-2 εκατ. χρόνια πριν), η στάθμη τους βρισκόταν 80 μέτρα υψηλότερα από τη σημερινή στάθμη, που έχει μέσο υψόμετρο 853 μέτρα. Μια στενή λωρίδα γης χωρίζει τις δυο λίμνες, χαρίζει στο τοπίο μια φυσιογνωμία ξεχωριστή. Η λωρίδα αυτή στεριάς, που έχει μήκος 4 χιλιόμετρα και πλάτος 500 μέτρα, σχηματίσθηκε εδώ και πολλά χρόνια από τις αποθέσεις των υλικών, που μετέφερε ο μικρός ποταμός Στάρας από τις πλαγιές του Βαρνούντα. Στο στενότερο σημείο της λωρίδας, στην τοποθεσία Κούλα, υπάρχει

φωτ. Λ. Παπαδόπουλος

ένας δίσιυλος πλάτους 2 μέτρων, που ενώνει τις δύο λίμνες. Μέσα απ' αυτό τον δίσιυλο εισρέει νερό από τη Μικρή στην Μεγάλη Πρέσπα, αφού η στάθμη της Μικρής είναι συνήθως υψηλότερη από τη στάθμη της Μεγάλης. Η ροή σταματά, όταν οι στάθμες των δύο λιμνών φθάνουν στο ίδιο επίπεδο, κατί που συμβαίνει τις τελευταίες εβδομάδες του καλοκαιριού και τις αρχές του φθινοπώρου.

Η Μικρή Πρέσπα, εκτός από τις ασήμιαντες επιφανειακές εισροές, τροφοδοτείται και από υπόγειες πηγές. Τα νερά της Μεγάλης Πρέσπας εξάλλου φαίνεται πως χύνονται στην

κοντινή Οχρίδα, μέσα από υπόγειες διόδους, αφού η λίμνη Οχρίδα βρίσκεται υψομετρικά περίπου 200 μέτρα χαμηλότερα. Η Μεγάλη Πρέσπα είναι μια σημαντική λεκάνη νερού. Από τη συνολική της έκταση που φθάνει τις 280.000 στρέμματα, ανήκουν στην Ελλάδα 40.000, στην Γιουγκοσλαβία 190.000 και στην Αλβανία 56.000. Το μέγιστο βάθος της λίμνης είναι 55 μέτρα, το μέγιστο μήκος 26 χιλιόμετρα και το μέγιστο πλάτος 20 χιλιόμετρα. Η Μικρή Πρέσπα είναι πολύ πιο ορηχή, με μέγιστο βάθος 7,8 μέτρα και διαστάσεις που στο μέγιστο μήκος είναι 13 και στο μέγιστο πλάτος 6 χιλιόμετρα.

Για αρκετές μέρες κάθε χειμώνα οι όχθες της Μικρής Πρέσπας παγώνουν, ενώ δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο να παγώσει και ολόκληρη. Με βάση τα ως τώρα λιμνολογικά χαρακτηριστικά τους, η Μεγάλη Πρέσπα είναι μια ολιγοτροφική λίμνη ενώ η Μικρή Πρέσπα δείχνει μια τάση για ευτροφισμό. (Ως γνωστόν, ευτροφισμός είναι η υπερβολική ανάπτυξη της χλωρίδας σε υδάτινα οικοσυστήματα, που δέχονται μεγάλες ποσότητες οργανικών απορριμμάτων, οι οποίες δεν μπορούν να ανακυκλωθούν φυσιολογικά, με αποτέλεσμα να αναπτύσσονται πολυνόριθμοι μικροοργανισμοί οι οποίοι καταναλώνουν πολύ οξυγόνο, το οποίο δεν επαρκεί για τα ψάρια και τους άλλους οργανισμούς του οικοσυστήματος. (Γ. Μπαμπινιώτης, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας). Έτσι η Μικρή Πρέσπα σύμφωνα με κάποιες λιμνολογικές παραμέτρους είναι λίγο έως μεσοτροφική και σύμφωνα με άλλες παραμέτρους ευτροφική, ιδιαίτερα κοντά στην εκβολή στραγγιστικών καναλιών. Αν θέλαμε γενικά να προσδιορίσουμε το κλίμα των Πρεσπών θα λέγαμε, ότι η περιοχή ανήκει στην "Υγρή Μεσογειακή Ζώνη", που χαρακτηρίζεται από σχετικά ήπιο χειμώνα με συχνούς παγετούς και μέτρια ξηρασία. Το καλοκαίρι. Το μέσο ετήσιο ήψος βροχής για τα τελευταία 20 χρόνια είναι περίπου 565 χιλιοστά. Πιο βροχεροί μήνες θεωρούνται ο Οκτώβρης με 70 χιλιοστά και ο Μάιος με 23 χιλιοστά. Οι χιονοπτώσεις είναι αρκετές, αφού χιονίζει 17 ημέρες κατά μέσο δρο το χρόνο και το έδαφος παραμένει χιονοσκέπαστο επίσης για 17 ημέρες. Τα φαινόμενα πάχνης διαρκούν 21 ημέρες κατά μέσο δρο το χρόνο. Συχνότεροι άνεμοι στην περιοχή είναι οι βόρειοι. Εκείνοι όμως οι άνεμοι, που κυρίως επηρεάζουν την κλιματολογική κατάσταση της περιοχής είναι οι νοτιοδυτικοί. Οι άνεμοι αυτοί, που είναι και οι ισχυρότεροι, προκαλούν τις ψυχρές κλιματικές εισβολές στην περιοχή και ευνοούν το χειμώνα το πάγωμα της Μικρής Πρέσπας. Το φαινόμενο αυτό αποδίδεται στη στενή δίοδο που σχηματίζεται στο νοτιοδυτικό τμήμα της περιοχής ανάμεσα στα βουνά Σφήκα και Τσουτσούλι. Γενικά το κλίμα της λεκάνης των Πρεσπών είναι πολυπονιλοι και μπορεί να χαρακτηρισθεί ως μεταβατικός τύπος κλίματος, μεταξύ του Μεσογειακού και του Ηπειρωτικού τύπου. Αυτή η μεγάλη ποικιλότητα του κλίματος οφείλεται στα πολλά διαφορετικά μικροκλίματα, που εύκολα μπορεί να διαπιστώσει

κανείς, αν σε κάποια εποχή του έτους επισκεφθεί διαφορετικά χαρακτηριστικά σημεία της περιοχής, όπως π.χ. τους Ψαράδες, το Βροντερό, τον Άγιο Γερμανό, τις πλαγιές της Σφήκας ή τις κορυφές του Βαρονούντα. Έτσι η περιήγηση αυτή περνάει μέσα από πολλά διαφορετικά μικροπεριβάλλοντα, που βέβαια οφείλονται στις μεγάλες υψομετρικές διαφορές, στον διαφορετικό προσανατολισμό και την έκθεση στον ήλιο, στο πολυπονιλο άνγλυφο του εδάφους με τις αναρίθμητες πτυχώσεις, στην προστασία ή έκθεση στους ανέμους, στις κλίσεις του εδάφους, στα ποικιλα είδη βλάστησης, στη γειτνίαση ή όχι με υδάτινες επιφάνειες.

ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ ΠΡΕΣΠΩΝ

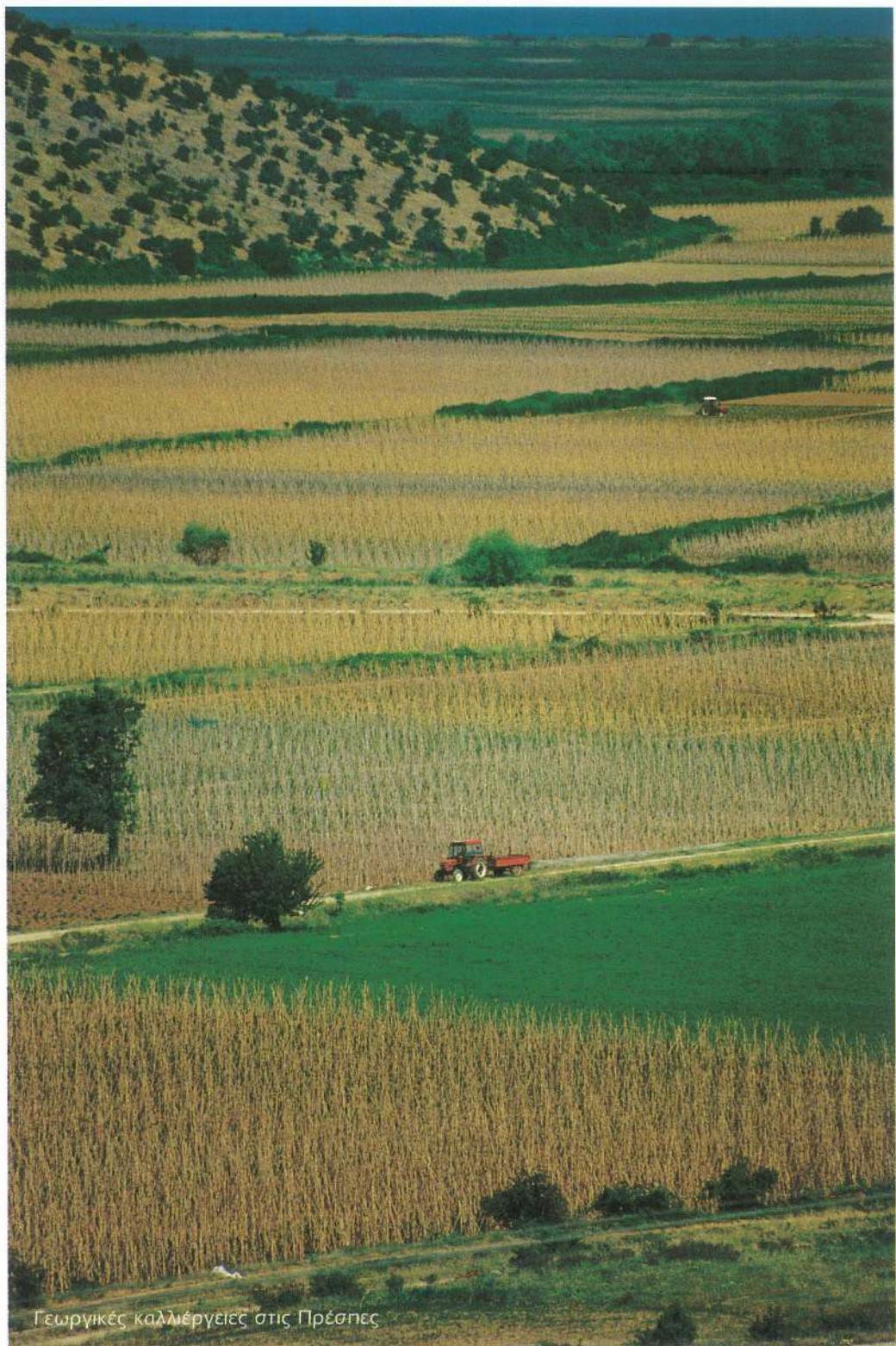

Σ' αυτίας της ευαίσθητης μεθοριακής της θέσης η περιοχή των Πρεσπών ήταν μέχρι το 1969 σχεδόν απομονωμένη, αφού για κάθε είσοδο ή μετακίνηση έπρεπε να επιδεικνύει κανείς στα σπασιωτικά φυλάκια ειδική ταυτότητα ή άδεια. Τα πρώτα σημάδια ανάπτυξης αρχίζουν να φαίνονται στις αρχές της δεκαετίας του 70, όταν οι ανηφοικοί ελικοειδείς χωματόδρομοι από την Φλώρινα και την Καστοριά διανοίγονται και ασφαλτοστρώνονται. Μέχρι τότε βέβαια κανείς δεν ενδιαφερόταν για τον ορνιθολογικό πλούτο της περιοχής. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια του κυρ-Λάζαρου από το Πλατύ, όπως αναφέρονται στο βιβλίο του Γ. Κατσαδωράκη, "Πρέσπα μια ιστορία για τη φύση και τον άνθρωπο".

"Τα πουλάκια; και ποιος τους έδινε σημασία εκείνα τα χρόνια; Ούτε ονόματα τούς είχαμε, ούτε τίποτα. Τα μεγάλα ήταν πελεκάνοι, τα άλλα, εκείνα με τα μεγάλα πόδια που λέτε ερωδιούς, τσάπιες τις λέγαμε. Υπήρχαν ακόμη οι κήνες, οι πελαργοί, οι πέρδικες, οι πάπιες και οι κάρχες. Όλα τα' άλλα τα μικρά, τάχαμε για σπουργίτια, ούτε και βλέπαμε ποτέ αν είχαν διαφορές το ένα από το άλλο. Όλα τ' ίδια μας φαίνονταν".

Και συνεχίζει πολύ γλαυφυρά στο ίδιο βιβλίο ο Γ. Κατσαδωράκης "Ο Καζαντζάκης στην Αιαναφορά στο Γκρέκο ωάτησε μια φορά ένα βροκό, πως λέγεται εκείνο το πουλί κι αντός του απλάτησε: Που πας και χάνεσαι αφεντικό, δεν τρώγεται."

Υπήρχαν λοιπόν δύο ειδών πουλιά, αυτά που τρώγονται κι αυτά που δεν τρώγονται. Αυτά

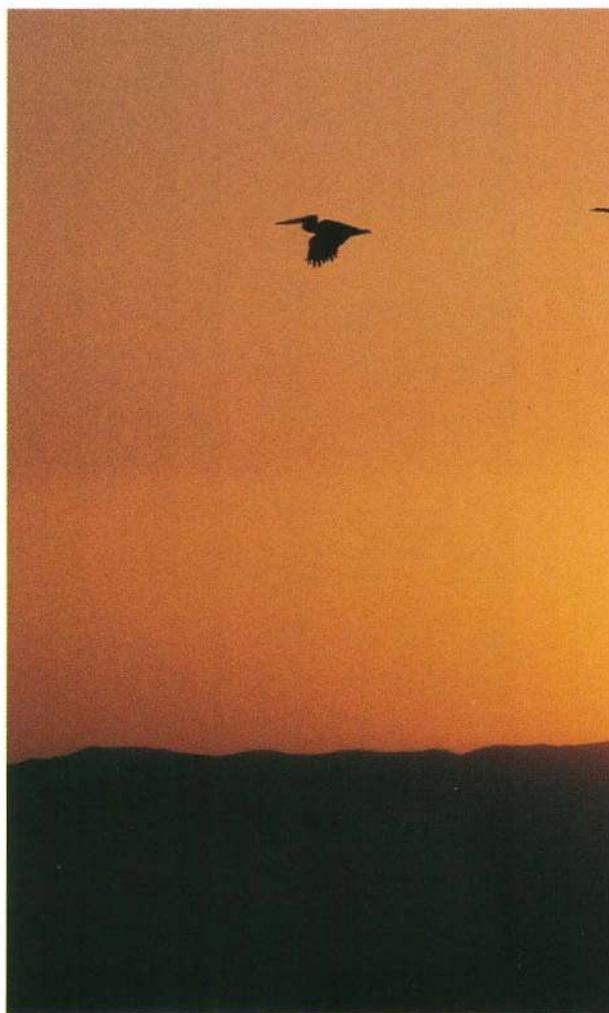

Γεωργικές καλλιέργειες στις Πρέσπες

φωτ. Λ. Παπαδόπουλος

που κάνουν ζημίες στα χωράφια και στα ψάρια κι εκείνα που δεν κάνουν. Αυτά που αρπάζουν πουλερικά κι εκείνα που δεν πειράζουν. Άντε το πολύ να υπάρχουν κι αυτά που τραγουδάνε πολύ όμορφα κι αυτά που έχουν πολύ έντονα χρώματα. Τα άλλα όλα είναι το ίδιο, σπουργίτια, δηλαδή μικρά και ασήμαντα. Ποιος να φανταζόταν, πως κάποτε η Πρέσπα για τα πουλιά της θα γινόταν διάσημη και ξακουστή; Έτσι είχε η κατάσταση στην περιοχή, όταν από το 1967 ως το 1970 επισκέπτονται για πρώτη φορά τις Πρέσπες Ευρωπαίοι ορνιθολόγοι. Βρίσκονται μπροστά σ' έναν ορνιθολογικό παράδεισο, με απαράμιλλη ομορφιά και βιοποικιλία, αποικίες πελεκάνων και ερωδιών, κορμοράνων και λαγγόνων, αρπακτικά και στρουθιόμορφα, βίδρες, λύκους και αρκούδες. Ξεκινάνε αμέσως ενέργειες για την προστασία της περιοχής. Αποτέλεσμα αυτών των ενεργ

Σύμβολο της Πρέσπας οι αργυροπελεκάνοι έχουν άνοιγμα φτερών, που μπορεί να ξεπεράσει τα 3 μέτρα, ενώ το βάρος τους φθάνει τα 10-12 κιλά. Καταφθάνουν κατά τους μήνες Φεβρουάριο και Μάρτιο από την λίμνη Κερκίνη, το Πόρτο Λάγος, τη Βιστωνίδα και τους υγρότοπους της Τουρκίας. Φωλιάζουν και γεννούν τα μικρά τους σε μικρές νησίδες περιτριγυρισμένες από νερό στο ασφαλές καταφύγιο της μικρής λίμνης Βίρο, ανάμεσα στις δύο Πρέσπες.

φωτ. Γ. Κατσαροδούλης

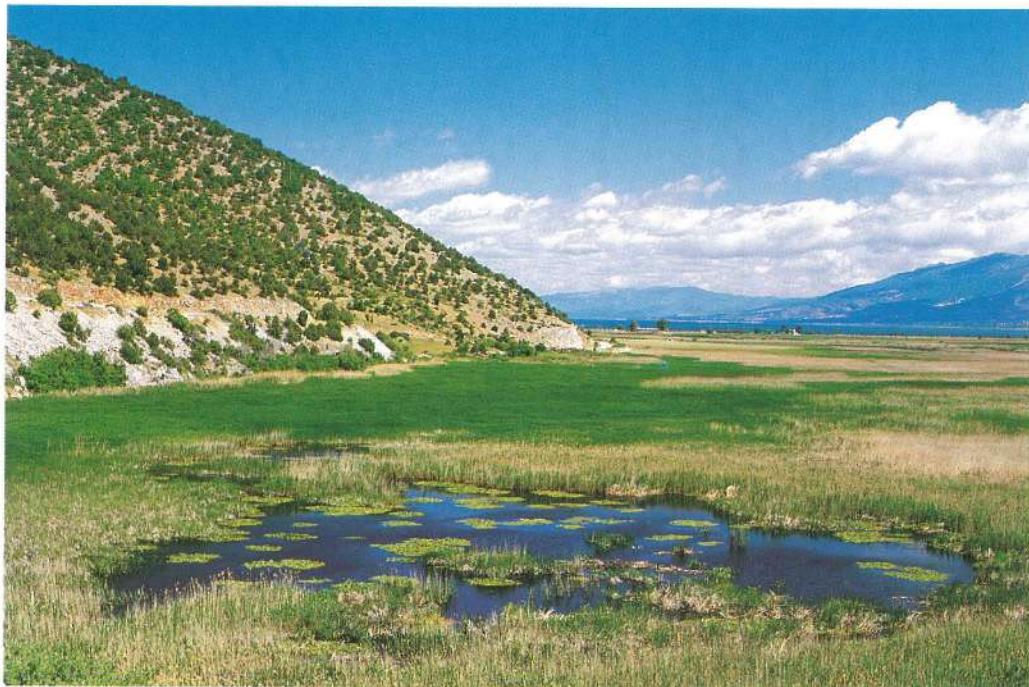

φωτ. Γ. Ανδρουνός

γειών υπήρξε το Προεδρικό Διάταγμα 46/14.1.1974, με το οποίο η περιοχή των Πρεσπών ανακηρύχθηκε **Εθνικός Δρυμός**. Στον Εθνικό Δρυμό συμπεριλήφθηκε το μεγαλύτερο τμήμα της λεκάνης των Πρεσπών, δηλαδή μια έκταση 194.700 στρέμματα από τα 300.000 στρέμματα της συνολικής περιοχής. Στο άρθρο 2 του ίδιου νομοθετήματος καθορίζονται τα όρια του πυρήνα του Δρυμού (περιοχή απόλυτης προστασίας) που καταλαμβάνει μια έκταση 49.120 στρεμμάτων. Το μεγαλύτερο τμήμα (49.000 στρέμματα) περιλαμβάνει ολόκληρη τη λίμνη Μικρή Πρέσπα και μια έκταση καλαμιώνων γύρω από αυτήν. Το δεύτερο τμήμα, έκτασης μόνον 120 στρεμμάτων, βρίσκεται γύρω από το εκκλησάκι του Αι-Γιώργη στο δρόμο για τους Ψαράδες. Το τμήμα αυτό του

πυρήνα δεν είναι υδροβιότοπος αλλά περιλαμβάνει μια συστάδα αιωνόβιων κυπαρισσιών. Η ονομασία τους είναι άρκευθοι (*Juniperus foetidissima* και *J.Exelsa*) και αποτελούν την μοναδική στην Ελλάδα γνωστή εμφάνιση αυτού του είδους σε δενδρώδη και όχι ημιθαμνώδη μορφή.

Τέλος στις 15.7.1985 εγκρίθηκε και ο Κανονισμός λειτουργίας του Εθνικού Δρυμού Πρεσπών. Εκτός όμως από το καθεστώς του Εθνικού Δρυμού, η λίμνη Μικρή Πρέσπα και οι υγροβιότοποί της είναι ένας από τους 11 Ελληνικούς υγροβιότοπους ιδιαίτερας Διεθνούς σημασίας, που πρέπει να προστατεύονται σύμφωνα με τις υποχρεώσεις που ανέλαβε το Ελληνικό κράτος υπογράφοντας στις 19.11.1974 την Διεθνή Σύμβαση Ραμσάρ (Ιράν, 2.2.1971).

Τα υγρολίβαδα της Μικρής Πρέσπας και της λίμνης Βίρο είναι ένα πολύτιμο οικοσύστημα για την δημιουργία και ανάπτυξη δεκάδων ποικιλιών υδροβίων φυτών, ψαριών και πουλιών.

ΤΑ ΦΥΣΙΚΑ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Για να αντιληφθούμε δώμας καλύτερα την βιοποικιλία και τις ιδιαιτερότητες των Πρεσπών, θα ήταν χρήσιμο να αναφερθούμε στους ποικιλούς και πολλούς βιοτόπους τους. Οι βιότοποι αυτοί εκτείνονται κατά ζώνες, ξεκινώντας από το επίπεδο των λιμνών (μέσο υψόμετρο 853μ.) και καταλήγοντας στις κορυφές των γύρω βουνών.(Περιστέρι 2,177 μ., Τρικλάριο 1749μ.)

Το πρώτο οικοσύστημα που συναντούμε είναι ο υγροβιότοπος γύρω από την λίμνη (υψομ. 853-855 μέτρα). Αμέσως μετά αναπτύσσονται οι καλλιεργούμενες περιοχές γύρω από τη λίμνη, που εκτείνονται από τα 853 έως περίπου τα 1000 μέτρα. Εδώ περιλαμβάνονται χαμηλοί λόφοι και οι περισσότεροι ανθρώπινοι οικισμοί.

Ένα άλλο οικοσύστημα είναι το μικτό δάσος φυλλοβόλων-αειθαλών και το δάσος των μικτών πλατύφυλλων, που ξεκινάει από τις ακτές της λίμνης και σε μερικά σημεία φθάνει μέχρι τα

1200μ.. Τα δάσος δρυός εκτείνεται από τα 1000-1300 μέτρα, με διάφορα ειδη βαλανιδιών και άλλα πλατύφυλλα. Είναι το πιο εκτεταμένο από τα άλλα δάση της περιοχής. Πάνω από το δάσος της δρυός ξεκινάει το δάσος της οξιάς, που σε ορισμένα σημεία φθάνει μέχρι τα 1800 μέτρα. Τέλος, πάνω από την γραμμή των δένδρων και μέχρι τις κορυφές των βουνών εκτείνονται τα αλπικά λιβάδια, που αποτελούνται από χαμηλή βλάστηση. Βέβαια ο διαχωρισμός και διαδοχή σλων αυτών των οικοσυστημάτων δεν οριοθετούνται με ακρίβεια. Ανάλογα με το τοπικό ανάγλυφο, την ηλιότητα του εδάφους, τον προσανατολισμό των πλαγιών, το βαθμό της ανθρώπινης επίδρασης (υλοτομία, βόσκηση), την σύσταση του υπεδάφους, την ύπαρξη ή όχι ζεόντων υδάτων, δημιουργούνται διαφοροποιησεις μεταξύ των οριών των βιοτόπων, που συμβάλλουν στη δημιουργία μιας τεράστιας ποικιλότητας.

Ένας παράγοντας καθοριστικός για την βιοποικιλία της Πρέσπας είναι η ύπαρξη και των

φωτ. Λ. Παπαδόπουλος

Κάπου ανάμεσα στη διαδρομή για την Πύλη, μια μοναχική τούφα αγριολούλουδων ήταν το απαραίτητο χρωματικό συμπλήρωμα που έλειπε στην απέραντη κίτρινη επιφάνεια.

δύο τύπων πετρωμάτων, δηλαδή τόσο των πυριγενών που είναι δξινα, δσο και των ασβεστολιθικών που είναι αλκαλικά. Κατ' επέκτασιν και οι δύο τύποι εδαφών που δημιουργούνται, δηλαδή τα κοκκινωπά ή καφετιά και ανοιχτόχρωμα ή σταχτιά είναι αντίστοιχα δξινα και αλκαλικά. Και επειδή, άλλα είδη φυτών αναπτύσσονται σε δξινο και άλλα σε αλκαλικό περιβάλλον, η περιοχή των Πρεσπών είναι ιδανική για την ευδοκίμηση και των δύο τύπων φυτών. Σ' αυτό τον παράγοντα οφείλεται κυρίως η τεράστια ποικιλία των φυτών που έχουν ως τώρα καταγραφεί και φθάνουν τα 1400.

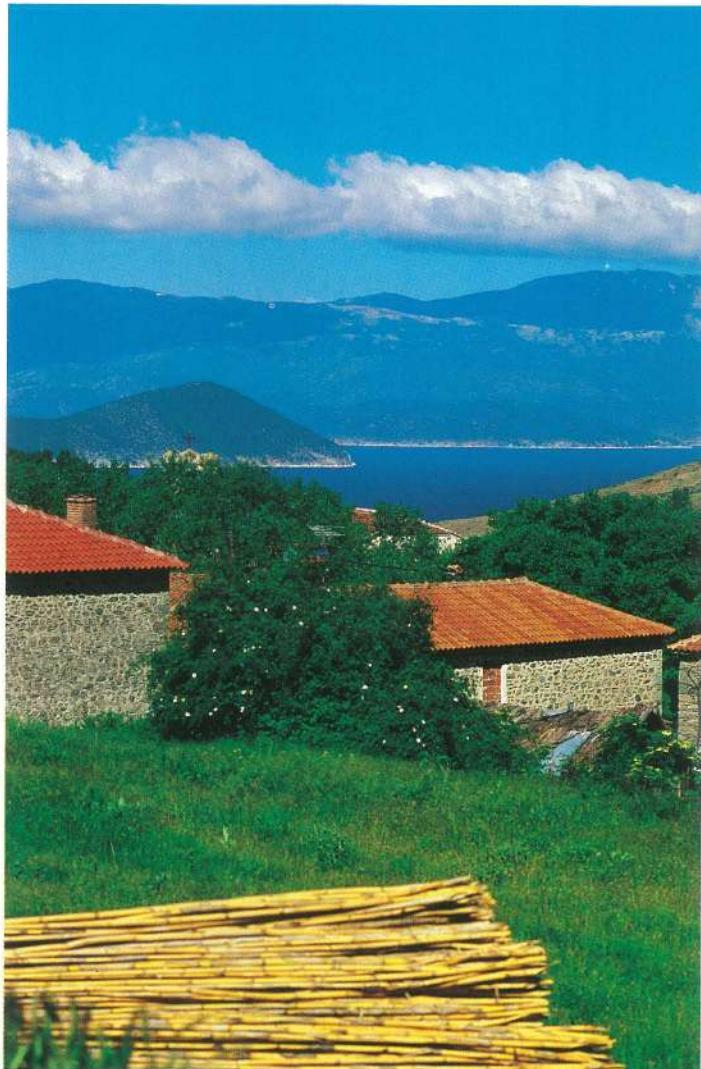
Στην ύπαρξη βέβαια αυτής της τεράστιας φυτικής ποικιλίας συντελούν και άλλοι παράγοντες, όπως τα ποικιλα μικροκλίματα, στα οποία έχουμε ήδη αναφερθεί και οπωσδήποτε η μεγάλη υψομετρική διαφορά των περίπου 1500 μέτρων, που υπάρχει ανάμεσα στο επίπεδο των λιμών και στην κορυφή Δεσποτικό (2334 μ.) του Βαρνούντα. Σ' αυτό πρέπει να προστεθεί και η πολύ μικρή απόσταση σε ευθεία των 11 χιλιομέτρων, που χωρίζει αυτά τα δυο υψομετρικά σημεία.

Είναι στ' αλήθεια εκπληκτικές οι διαπιστώσεις και οι παρατηρήσεις, που μπορεί να κάνει ένας ενημερωμένος και παρατηρητικός επισκέπτης, σ' αυτή τη λεκάνη των μόλις 300.000 στρεμμάτων. Απ' άκρη σ' άκρη των Πρεσπών, κάθε εποχή του χρόνου, έχει την αίσθηση κανείς, ότι ένα αληθινό εργαστήρι της φύσης των περιβάλλει. Ένα εργαστήρι που αναπτύσσεται σ' ένα σχετικά ήπιο κλίμα, ανάμεσα στην ψυχρότερη περιοχή της Ελλάδας. Σ' αυτή την περιοχή, που 12.000 χρόνια πριν, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των γεωλόγων, σταμάτησαν οι τελευταίοι παγετώνες. Κι έγινε αυτό το γεγονός αυτία να επέζησουν κάποια είδη μοναδικά στον κόσμο, όπως η περίφημη **Κενταύρια της Πρέσπας** (*Centurea prespana*), που πρώτος την ανακάλυψε το 1974 ο βοτανικός Ρέχινγκερ.

ΥΓΡΟΒΙΟΤΟΠΟΙ ΤΗΣ ΠΡΕΣΠΑΣ

α ταν ίνως ελλιπή τα στοιχεία μας για την περιοχή αν δεν αναφερόμασταν, έστω και συνοπτικά, στους υγροβιότοπους του Εθνικού Δρυμού

Η καλλιεργούμενη έκταση στην περιοχή των Πρεσπών ξεπερνάει τα 20000 στρέμματα. Η σημαντικότερη καλλιέργεια είναι του φασολιού, που έχει γίνει πασίγνωστο σ' όλη την Ελλάδα για την ποιότητά του.

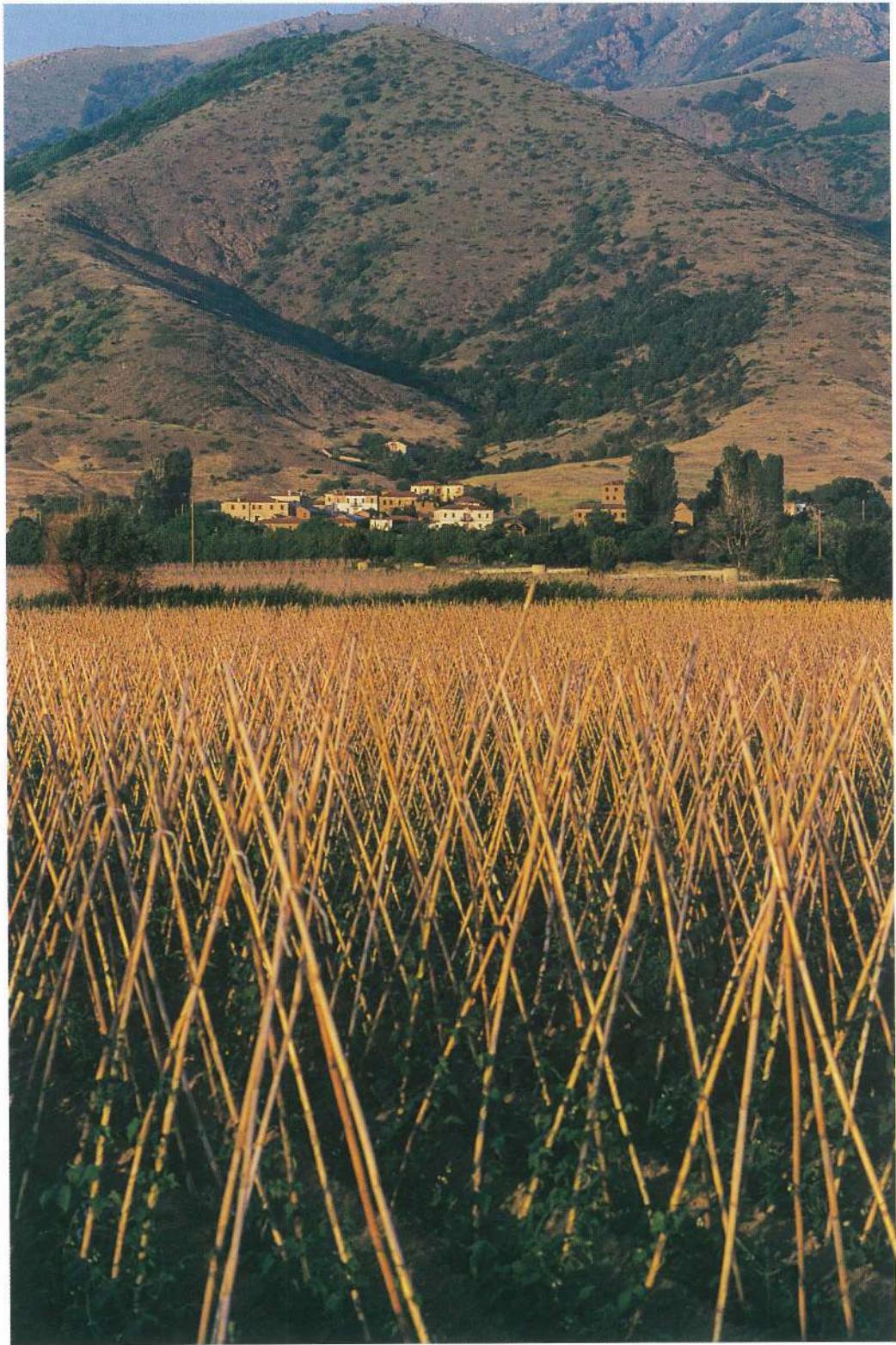
Οι αμέτρητοι σωροί των στοιβαγμένων γιγαντοκάλαμων που τόσο συχνά συναντάμε στην περιοχή, χρησιμοποιούνται για την στήριξη των φυτών της φασολιάς. Αντίθετα όμως από δι τι ίσως θα πίστευε κανείς το καλάμι αυτό δεν φύεται στη Πρέσπες αλλά προέρχεται από τους υφάλμυρους υγρότοπους του Αμβρακινού και του Μεσολογγίου.

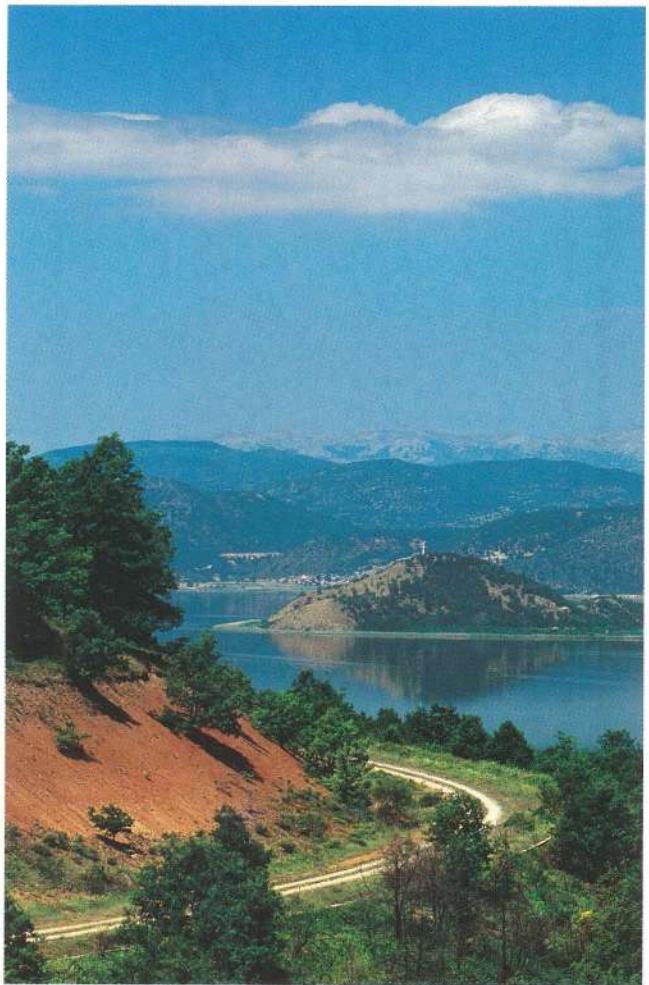
Πρεσπών.

Ο πρώτος είναι στο βρόειο τμήμα της Μικρής Πρέσπας και έχει έκταση περίπου 5.000 στρέμματα. Αποτελείται από ένα σώμα νερού, που έχει μικρή επικοινωνία με την υπόλοιπη λίμνη και περικλείεται από χαμηλή στεριά και πυκνή υδρόβια και υδροχαρή βλάστηση. Σχηματίζει έτσι μια μικρή εσωτερική λίμνη μέσα στην Μικρή Πρέσπα και ονομάζεται Βρωμολίμνη ή Βίδο. Στην βρόεια και βροειο-ανατολική μεριά της Βρωμολίμνης και γύρω από την ζώνη των καλαμιώνων υπάρχουν έλη και υγρά λιβάδια και πίσω από αυτά γεωργικές καλλιέργειες. Όλοι οι τύποι βλάστησης υδρόβιων οικοσυστημάτων που έχουν καταγρα-

φεί στην Πρέσπα απαντώνται εδώ. Αυτές είναι φυτοκοινωνίες πλευστές, που αποτελούνται από μικρά επιπλέοντα φυτά, φυτοκοινωνίες βυθισμένες που αποτελούνται από νούφαρα (*Nymphaea alba*) και παρόμοια φυτά και φυτοκοινωνίες ελοφυτικές που περιλαμβάνουν καλάμια (*Phragmites australis*), ρογονύσια και άλλα.

Η οικολογική οργάνωση του βιότοπου αυτού είναι πολύπλοκη, γιατί οι ανξιομειώσεις του νερού μέσα στο χρόνο προκαλούν έντονες εποχιακές μεταβολές και δημιουργούν "μικρο-βιότοπους", που σε συνδυασμό με την αυξημένη πρωτογενή παραγωγή, οδηγούν σε τεράστια ποικιλία φυτικών και ζωικών μορφών. Από την

Ο Άγιος Αχίλλειος όπως φαίνεται από τον λόφο "Καλέ"

άποψη των πουλιών, που είναι ο πιο εμφανείς κάτοικοι του υγροβιότοπου, η περιοχή αυτή έχει τεράστια σημασία και είναι το κέντρο ενδιαφέροντος όλου του δρυμού. Χρησιμεύει σαν τόπος φωλιάσματος, διατροφής και ξεκούρασης για πολλά είδη και μεγάλους αριθμούς πουλιών. Επάνω στις νησίδες από ριζώματα καλαμιών που βρίσκονται μέσα στη Βρωμολίμνη φωλιάζουν μαζί με τα δύο είδη πελεκάνων της Ευρώπης και οι μεγάλοι κορμοδάνοι. Οι γειτονικοί καλαμιώνες και τα υγρά λιβάδια φιλοξενούν φωλιές ερωδιών, βουτηγταριών, παπιών, χηνών και αμέτοχητων άλλων μικρών πουλιών. Στα ίδια υγρά λιβάδια τρέφονται όλα τα παραπάνω είδη, καθώς και τα χιλιάδες μετα-

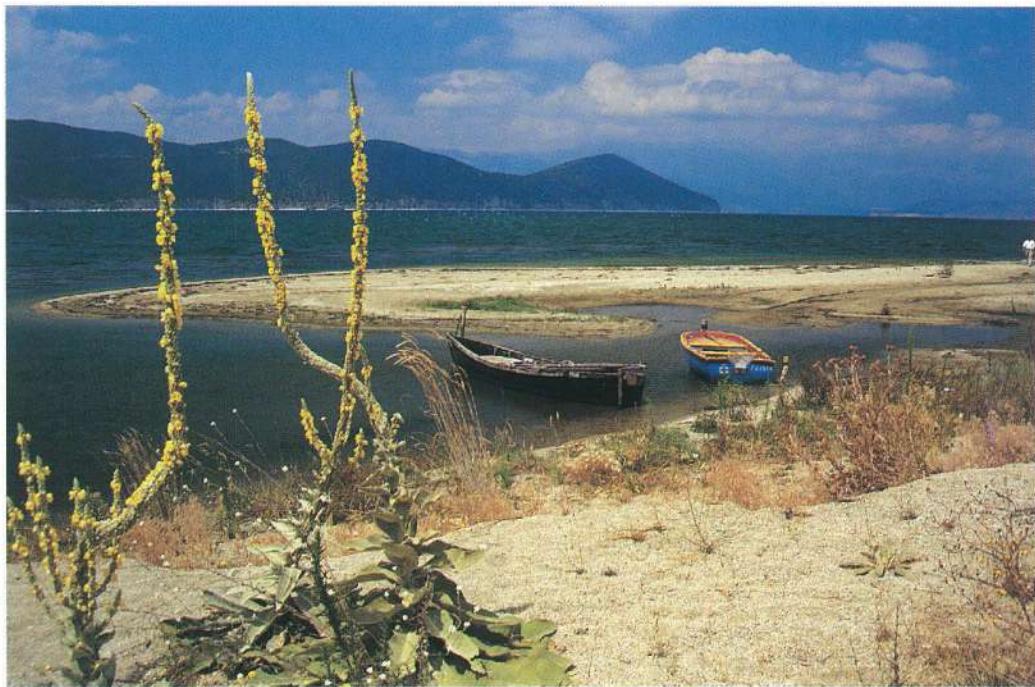
ναστευτικά χαραδριόμορφα πουλιά, που περνούν την Άνοιξη και σταματούν εδώ για τροφή και ξεκούραση.

Τα φρεσκοπλημμυρισμένα με νερό υγρά λιβάδια γύρω από την Βρωμολίμνη είναι και ο κύριος τόπος αναπαραγωγής των φαριών της λίμνης και ιδιαίτερα των γριβαδιών ή κυπρίνων (*Cyprinus caprio*). Όλα σχεδόν τα είδη αμφιβίων που βρίσκονται στην Πρέσπα απαντώνται εδώ, όπως επίσης και αρκετά είδη ερπετών, με πιο χαρακτηριστικά τα νερόφιδα και τις νεροχελώνες. Από τα θηλαστικά, τυπικά αυτού του βιότοπου είναι οι βίδρες (*Lutra lutra*) και οι Μυοκάστορες, που είναι ξενικό είδος και εισάγθηκε πριν μερικά χρόνια για την εκμετάλλευση της γούνας του.

Ο δεύτερος είναι ο **Υγροβιότοπος των Αλβανικών συνόρων**. Βρίσκεται στο νότιο στενό τμήμα της λίμνης, δίπλα στην νοητή γραμμή των Ελληνοαλβανικών συνόρων και συνεχίζεται μέσα στο Αλβανικό έδαφος, το μεγαλύτερο όμως και σημαντικότερο τμήμα του ανήκει στην Ελλάδα. Δεν υπάρχουν εδώ νησίδες γης. Όλος ο υγροβιότοπος καλύπτεται σχεδόν όλο το χρόνο με νερό βάθους έως 3 μέτρων. Είναι ένα μωσαϊκό από πυκνές συστάδες καλαμιών, μεμονωμένα δένδρα ή συστάδες από ιτιές και ανοιχτές επιφάνειες

νερού, όπου αναπτύσσονται βυθισμένα και επιπλέοντα υδρόβια φυτά.

Ο τρίτος είναι ο **Υγροβιότοπος της Μικρολίμνης**. Είναι μια ζώνη καλαμιών και υγρών λιβαδιών με πλάτος από 60-150 μέτρα. Το είδος που επικρατεί στους καλαμιώνες είναι και εδώ όπως και στους προηγούμενους υγροβιότοπους το κοινό καλάμι. Το νερό την άνοιξη πλημμυρίζει τα λιβάδια πίσω από τους καλαμιώνες σε μια ζώνη 5-50 μέτρων ανάλογα με την κλίση του εδάφους και την ποσότητα του νερού, με βάθος από 10-50 εκατοστά. Εκεί αναπτύσσονται γρήγορα υδρόβιες φυτοκοινωνίες υγρών λιβαδιών και ελών. Αυτά τα υγρά λιβάδια χρησιμοποιούνται την άνοιξη ως ένας βασικός τόπος

φωτ. Γ. Ανδριανός

Στην περιοχή των Ψαράδων η φύση δημιουργεί θαυμάσια σχήματα και χρώματα.

διατροφής των ερωδιόμορφων πουλιών και επίσης είναι ο δεύτερος τόπος αναπαραγωγής των γριβαδιών στην Πρέσπα. Τα τελευταία χρόνια, την με επέκταση του καλαμιώνα αυτού, άρχισαν να φωλιάζουν εδώ, όλο και περισσότερα ζευγάρια ερωδιών.

ΕΤΑΙΡΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΡΕΣΠΩΝ

αναγνωρίζοντας τη μεγάλη σημασία της Πρέσπας για τη διατήρηση της εθνικής αλλά και της Ευρωπαϊκής φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, δέκα μη κερδοσκοπικές και μη κρατικές οργανώσεις από την Ελλάδα, τη Γαλλία, τη Δανία και το Ήνωμένο Βασίλειο, αποφάσισαν να ενώσουν τις δυνάμεις τους και να δημιουργήσουν μια νέα μη κερδοσκοπική οργάνωση, με αποκλειστικό στόχο να συμβάλουν στην προστάθεια για τη διατήρηση των αξιών της περιοχής. Έτσι τον Ιανουάριο του 1991, ιδρύθηκε η ΕΤΑΙΡΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΡΕΣΠΩΝ (Ε.Π.Π.) στην οποία συμμετέχουν:

1. Το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας
2. Η Ελληνική Εταιρία για την προστασία του

περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομίας

3. Η Ελληνική Εταιρία προστασίας της φύσης
4. Η Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρία
5. Οι Φίλοι των Πρεσπών
6. Το Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση (WWF-Ελλάς)
7. Το Ίδρυμα Tour du Valat, Γαλλία
8. Η Ορνιθολογική Εταιρία της Δανίας
9. Η Βασιλική Εταιρία για την προστασία των πουλιών, Ήνωμένο Βασίλειο
10. Ο "Αρκτούρος"

Θα συνιστούσε ίσως έναν μακροσκελέστατο κατάλογο και μόνη η απλή αναφορά των δραστηριοτήτων και των επιτευγμάτων της Ε.Π.Π. στα μέχρι τώρα χρόνια της λειτουργίας της. Θα πούμε απλά, ότι η Εταιρία Προστασίας Πρεσπών είναι ένα ζωντανό εργαστήριο νέων επιστημόνων, που έχουν αφιερώσει το χρόνο και τις προσπάθειές τους στη διατήρηση των φυσικών και πολιτιστικών αξιών της Πρέσπας και στην προώθηση της ισορροπίας της συμβατής με το περιβάλλον ανάπτυξης της περιοχής. Η Ε.Π.Π. έχει την έδρα της σ' ένα θαυμάσιο παραδοσιακό οίκημα στον Άγιο Γερμανό, όπου λειτουργεί από το 1992 το πρώτο Κέντρο

Ο συννεφιασμένος ουρανός των Πρεσπών αφήνει μια στενή δίοδο στις ακτίνες του ηλίου, που φωτίζει μεγαλόπρεπα τα νερά της Λίμνης.

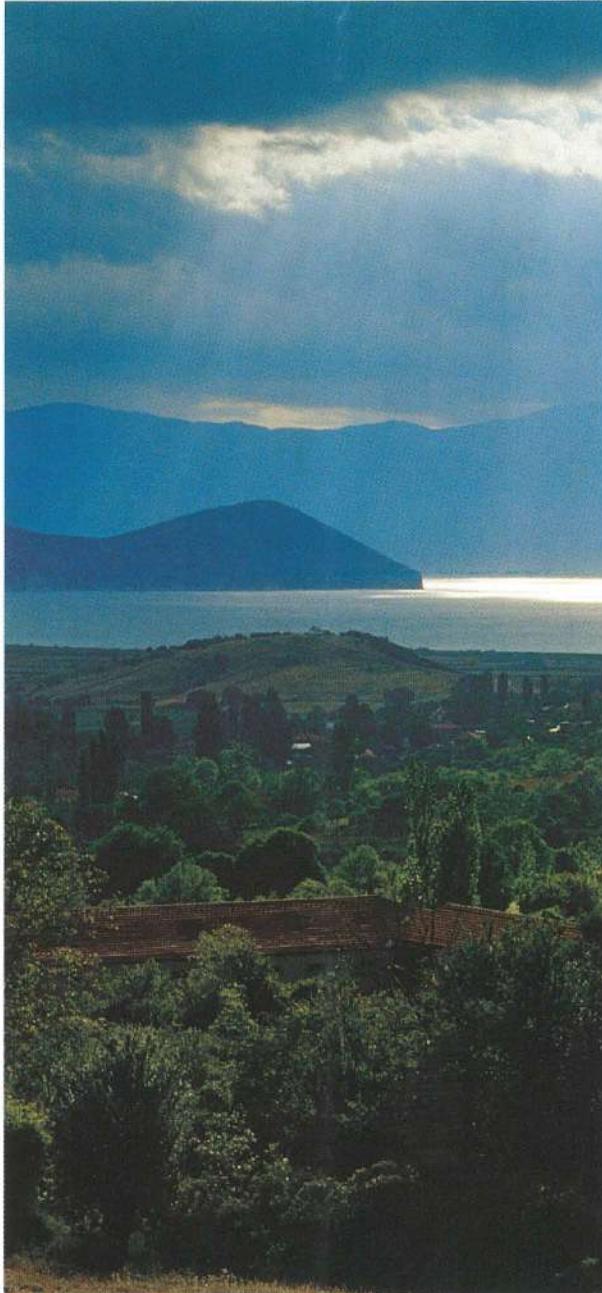
Πληροφόρησης Επισκεπτών σε Εθνικό Δρυμό στην Ελλάδα. Ήδη από το 1995 έχει θέσει σε λειτουργία στο χωριό Ψαράδες, ένα δεύτερο Κέντρο Ενημέρωσης Επισκεπτών αφιερωμένο στα ψάρια και στην αλιεία στις Πρέσπες.

Η Ε.Π.Π. έχει μέχρι τώρα εκδώσει ένα πλήθος καταποτικών φυλλαδίων που διαθέτει από τα Κέντρα Πληροφόρησης και ενημερώνουν σωστά και υπεύθυνα στους δεκάδες χιλιάδες επισκεπτών των Πρεσπών. Αποκορύφωμα στης εκδοτικής δραστηρότητας της Ε.Π.Π. είναι το βιβλίο του Γιώργου Κατσαδωράκη "ΠΡΕΣΠΑ, μια ιστορία για τη φύση και τον άνθρωπο", που θεωρείται σημείο σημαντικό για την Πρέσπα και μοναδικό στο είδος του για την γλαφυρότητα, την πληρότητα των σποιχείων και το θαυμάσιο φωτογραφικό του υλικό. Κατά την άποψή μας δεν θα 'πρέπει να απουσιάζει από καμιά Ελληνική βιβλιοθήκη.

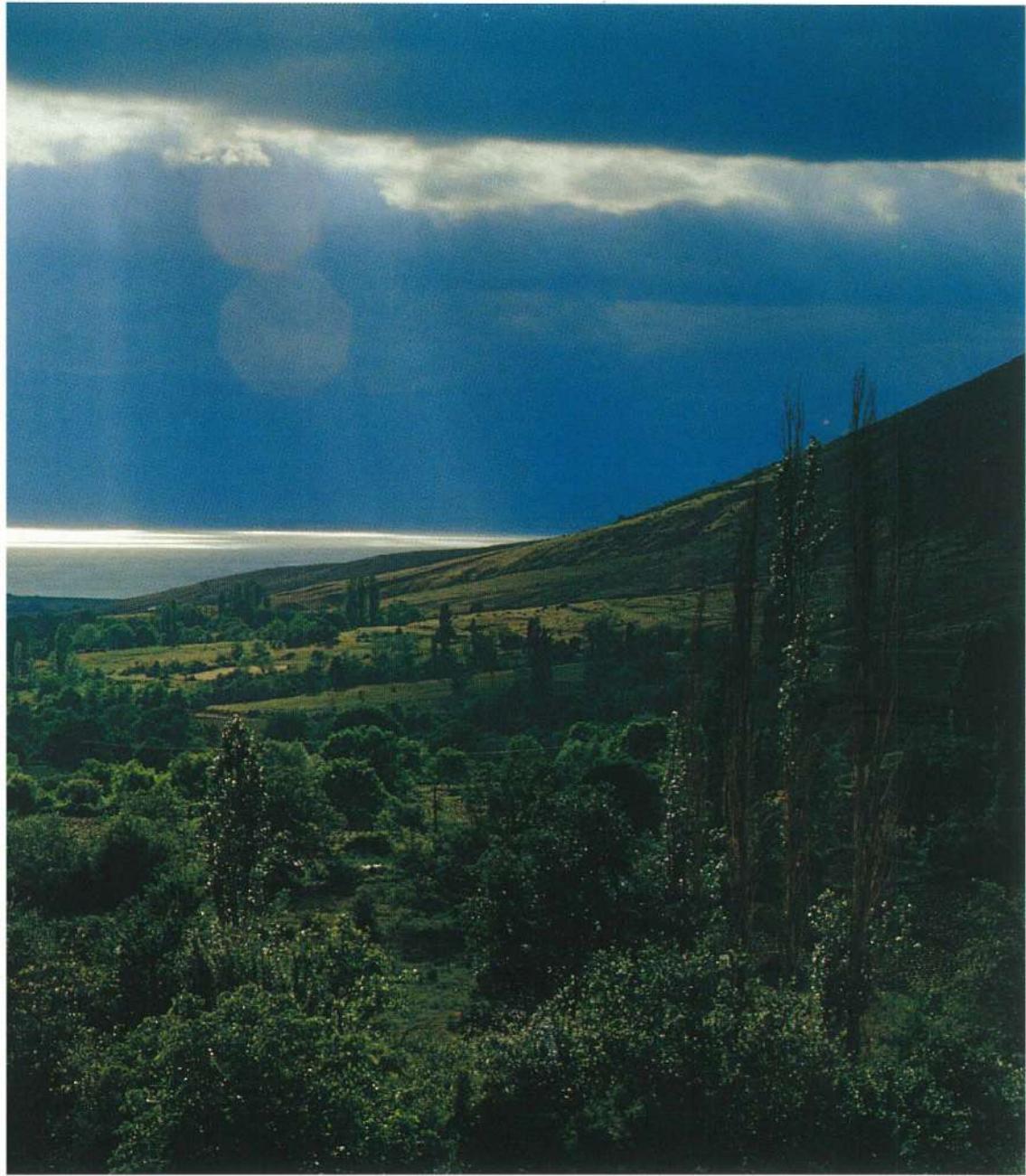
ΠΑΣΧΑΛΙΝΕΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

η υγρασία ανεβαίνει αργά από τα σκοτεινά νερά της Μεγάλης Πρέσπας, νοτίζει τα πρώτα σπίτια των Ψαράδων στην ακρολιμνιά και συνεχίζει μέχρι την επιβλητική εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου. Μέσα κι εξω στη μεγάλη εκκλησία αρκετός κόσμος αδημονεί αυτή την προχωρημένη νυχτερινή ώρα. Όλοι περιμένουν τον Παπά, νάρθει να λειτουργήσει, να αναστήσει το Χριστό. Είναι αρχές της δεκαετίας του 90, βραδιά Ανάστασης στους Ψαράδες. Πλησιάζουν μεσάνυχτα κι ο Παπάς δεν φαίνεται ακόμα. Ο ψάλτης του χωριού κάνει δι, τι μπορεί για να καλύψει το κενό, χωρίς Παπά δύμως, πως να αναστήσεις; Ο κόσμος μουρμουρίζει, στην αρχή ψιθυριστά, σε λίγο δυνατότερα. Ακούγονται διάφορες εκδοχές, πιθανές και απίθανες. Ξάπερη η νύχτα, νωρίς φέτος το Πάσχα, το κρύο είναι τσουχτερό, μας αιφνιδιάζει. Παρόλ' αυτά μένουμε απτόντοι στις θέσεις μας. Άλλωστε Ανάσταση στους Ψαράδες είναι αυτή, στην άκρη της Ελλάδας, δεν αξίζει να ναι λίγο διαφορετική;

Να δύμως που οι δείχτες τρέχουν στα ρολόγια, τα μεσάνυχτα φτάνουν και περνάνε κι ακόμα

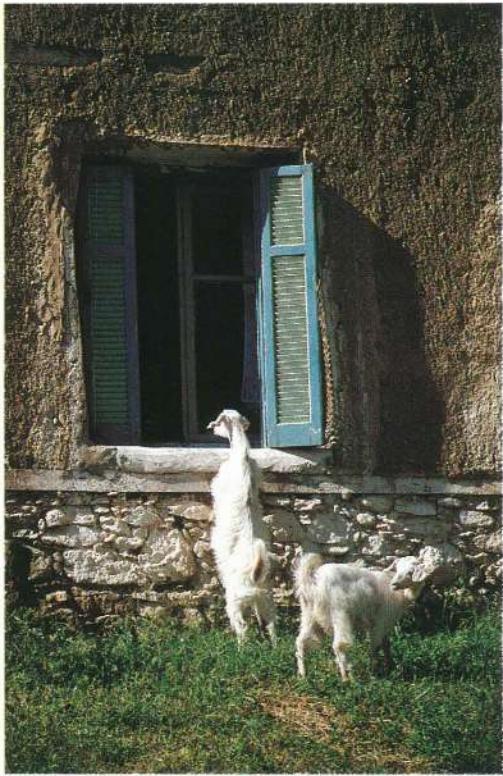
στους Ψαράδες, "Χριστός Ανέστη" δεν έχει ακουστεί. Η ανησυχία του κόσμου μεγαλώνει, μήτως συνέβη κάτι στον Παπά; Η μήπως τον κράτησαν στο προηγούμενο χωριό; Τι θ' απογίνονται φέτος χωρίς Ανάσταση; Το ίδιο αναρωτιόμαστε κι εμείς, μα δεν παίρνουμε απάντηση. Ως τη σπιγμή, που μια σκιά ξεγλιστράει απ' το σκοτάδι κι ανηφορίζει προς εμάς.

-Ο Παπάς!, ο Παπάς!, βγάζει κάποιος μια φωνή κι είναι σα να μετάδωσε το σύνθημα. Αυτό ήταν! Σαν ηχώ τρέχει η λέξη στα στόματα ολωνών, φτάνει μέσα στην εκκλησία, ακούει ο ψάλτης, χαμογελάει: -Δε σας το λέγα εγώ, πως θα ρθει ο παπάς; Περνάει ανάμεσά μας ο γεροντάκος, φωτίζονται τα πρόσωπα και τα κεφάλια, γλυκαίνει το σκοτάδι. Και το "Χριστός

Ανέστη" ανεβαίνει επί τέλους βροντερό και χαριμόσυνο, στον ξάστερο ουρανό των Ψαράδων...

Στο βιβλίο ΠΡΕΣΠΑ του Γιώργου Κατσαδωράκη διαβάζουμε κάπου για το Πάσχα "Την Πρέσπα ένιωσα πιο βαθιά όταν, το πρώτο Πάσχα που πέρασα στη Μικρολίμνη, είδα πως το παραδοσιακό επίσημο γεύμα της Κυριακής

τον Πάσχα δεν είναι αρνί ή άλλο κρέας, αλλά ένα μεγάλο γριβάδι, μαγειρεμένο με κρεμμύδια και πιπεριά στο φύρόν. Η παράδοση εδώ δεν είναι συντυφασμένη με την κτηνοτροφία αλλά με την αλιεία, με τη λίμνη και τα ψάρια της".

Κάπως έτσι νιώσαμε κι εμείς, πρώτη του Πάσχα στους Ψαράδες. Ψάχναμε σ' όλο το χωριό, σε κήπους και σε αυλές, με μάτια και με μύτη, να βρούμε την παράδοση. Μα πουθενά δεν άναψε φωτιά, ούτε τούκνα από οβελία πλανιόταν στην ατμόσφαιρα.

-Εμείς εδώ είμαστε ψαράδες, όχι κτηνοτρόφοι, λέει ο Λάζαρος Χριστιανόπούλος. Που και που όμως θα δεις και κάποια σούβλα να γρούζει. Εγκαταλείπουμε τη λίμνη με τα ψάρια της κι αναζητούμε την παράδοση στο φυσικό της χώρο. Στις πλαγιές του Βαρνούντα, πάνω απ' τα χήλια μέτρα, φωλιάζει ο Άγιος Γερμανός, τυλιγμένος από τα χαράματα σ' ένα ευωδιαστό σύννεφο. Βλάχοι ηπειρώτες οι περισσότεροι κάποιοι, έχουν στήσει από νωρίς το πανηγύρι τους, σε κάθε ανοιχτό χώρο του χωριού. Περνάμε από γειτονιά σε γειτονιά και πάντα συναντάμε το ίδιο σκηνικό: τραγούδια του χορού και του κεφιού, δημοτικά τα περισσότερα, φωτιές

Τα δύο χαριτωμένα κατσικάκια υπογραμίζουν με την παρουσία τους τον κτηνοτροφικό χαρακτήρα του Αγ. Γερμανού.

που ώρες πάνω τους αργογυρούνάν οι σούβλες, ολόγυρα στρωμένες κουρελούνδες, τοίπουρα, μεζέδες και κρασιά, φιλοι, γειτόνοι, συγγενείς, όλοι μια χαρούμενη πασχαλινή οικογένεια.

-Κοπιάστε στο τραπέζι μας, γνέφει από μακρά καθώς μας βλέπει, ένας λεβεντόγερος.

Αδειάζει δίπλα του μια θέση, την τιμητική, μιας βάζει να καθίσουμε κοντά του. Μ' ένα απλό νεύμα στους νεότερους, φτάνουν στη στιγμή μπροστά μας ποτήρια καθαρά, τοίπουρο, κρασί και μεζεδάκια. Γεμίζει αυτός ο ίδιος τα ποτήρια μας, τσουγκράζουμε, ευχόμαστε, πίνουμε.

Ξεκινάει η κουβεντούλα γλυκειά και αβίαστη, "πούθε είμαστε", "με τι καταπιανόμαστε", "αν μας αρέσει ο τόπος". Μιλάει για τα βουνά και τα κοπάδια, πάει πίσω στα χρόνια του '50, στις δεκαετίες που μεσολάβησαν, ρίχνει που και που και ματιά στις σούβλες, δίνεις οδηγίες.

-Τα πιο πολλά παιδιά μεγάλωσαν και φύγανε, δεν την αντέχουν όλοι τούτη τη ζωή. Μα κάποιες μέρες σαν κι αυτή μαζεύονται όλοι γύρω μου, παιδιά, γαμπτού, νύφες, εγγόνια, ξαναγίνεται όπως παλιά η οικογένεια...

Τον παρακαλούμενο ζωηρό και χαρούμενο στη δύνη της ζωής, ανάμεσα σ' όλο αυτό τον κόσμο το δικό του, προγματικό γενάρχη από μιαν άλλη εποχή. Πόσα πρόγραμματα χρειάζεται ένας άνθρωπος για να' ναι ευτυχισμένος;

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

για άλλη μια φορά αφήνουμε πίσω μας την κοιλάδα των Πρεσπών, δυότρεις στροφές ακόμα και φτάνουμε στο διάσελο Πρεβάλ. Τόσα χρόνια τώρα, με χιώνι ή με λιακάδα, με ξάστερο καιρό ή με διμήλη, τα συναυθήματα είναι ίδια. Μόλις περνάμε τον αυχένα, αρχίζει η νοσταλγία κι αιμέσως μετά, για αντίδοτο, μπαίνουν μπροστά τα σχέδια της επόμενης επίσκεψης. Κάθε φορά οι Πρέσπες έχουν κάτι καινούργιο να μας δώσουν, δεν την αποκαλύπτουν μονομάς την ομορφιά τους.

Έχουμε πολλά να πούμε ακόμα για τις Πρέσπες. Ως την επόμενη φορά σας ευχόμαστε να έχετε ανακαλύψει τα περισσότερα.

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ
ΤΗΛ. ΚΕΝΤΡΟ ΠΕΡΙΟΧΗΣ: 0385

ΧΙΛΙΟΜΕΤΡΙΚΕΣ ΑΠΟΣΤΑΣΕΙΣ
ΠΡΕΣΠΑ-ΦΛΩΡΙΝΑ: 50 ΧΙΛ.
ΠΡΕΣΠΑ-ΚΑΣΤΟΡΙΑ: 54 ΧΙΛ.
ΦΛΩΡΙΝΑ-ΘΕΣ/ΝΙΚΗ: 166 ΧΙΛ.
ΦΛΩΡΙΝΑ-ΑΘΗΝΑ: 540 ΧΙΛ.

ΔΙΑΜΟΝΗ

Αγ. Γερμανός
ΣΕΝΩΝΕΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ
ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΤΗΛ. 51355,
51320
ΔΩΜΑΤΙΑ ΠΕΛΕΚΑΝΟΣ ΤΗΛ 51442, 51443
ΣΕΝΩΝΕΣ ΤΣΙΚΟΥ Χ. ΤΗΛ. 51344, 51300
Ψαράδες
ΣΕΝΩΝΕΣ ΑΓΡ. ΣΥΝ. ΓΥΝΑΙΚΩΝ
ΨΑΡΑΔΩΝ ΤΗΛ. 46015
ΔΩΜΑΤΙΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ Λ. ΤΗΛ
46107
ΔΩΜΑΤΙΑ ΓΙΑΝΚΟΠΟΥΛΟΣ Κ. ΤΗΛ
46238
ΠΑΝΤΣΙΟΣ Σ. ΤΗΛ 46238
ΣΙΑΛΤΣΗΣ Κ. ΤΗΛ 46202
ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ Σ. ΤΗΛ 46273
Μικρολίμνη
ΣΕΝΩΝΕΣ ΤΗΛ 45931
ΔΩΜΑΤΙΑ ΧΑΣΟΣ ΤΗΛ. 43931, 61221

Αγ. Αχιλλειος
ΣΕΝΩΝΑΣ ΤΗΛ. 46601, 46112
Πύλη
-ΣΕΝΩΝΑΣ ΤΗΛ 46315
Λαμός
ΣΕΝΩΝΑΣ ΡΑΛΛΗ 51229
Με τον πρόσφατο νόμο Καποδίστρια η
περιοχή έχει κηρυχθεί σε **ΔΗΜΟ ΠΡΕΣΠΩΝ**,
με έδρα τον **ΛΑΙΜΟ** και Δήμαρχο τον ι.
ΓΕΡΜΑΝΙΔΗ ΙΩΑΝΝΗ

Τα χωριά που αποτελούν τον Δήμο Πρεσπών
είναι: Πισσοδέρι, Καλλιθέα, Πλατύ, Λαμός,
Αγ. Γερμανός, Ψαράδες, Αγ. Αχιλλειος, Πύλη
και Βροντερό. Στην περιοχή υπάρχει
βενζινάδικο, καθώς και Αστυνομικό Τμήμα με
τηλ. 51249

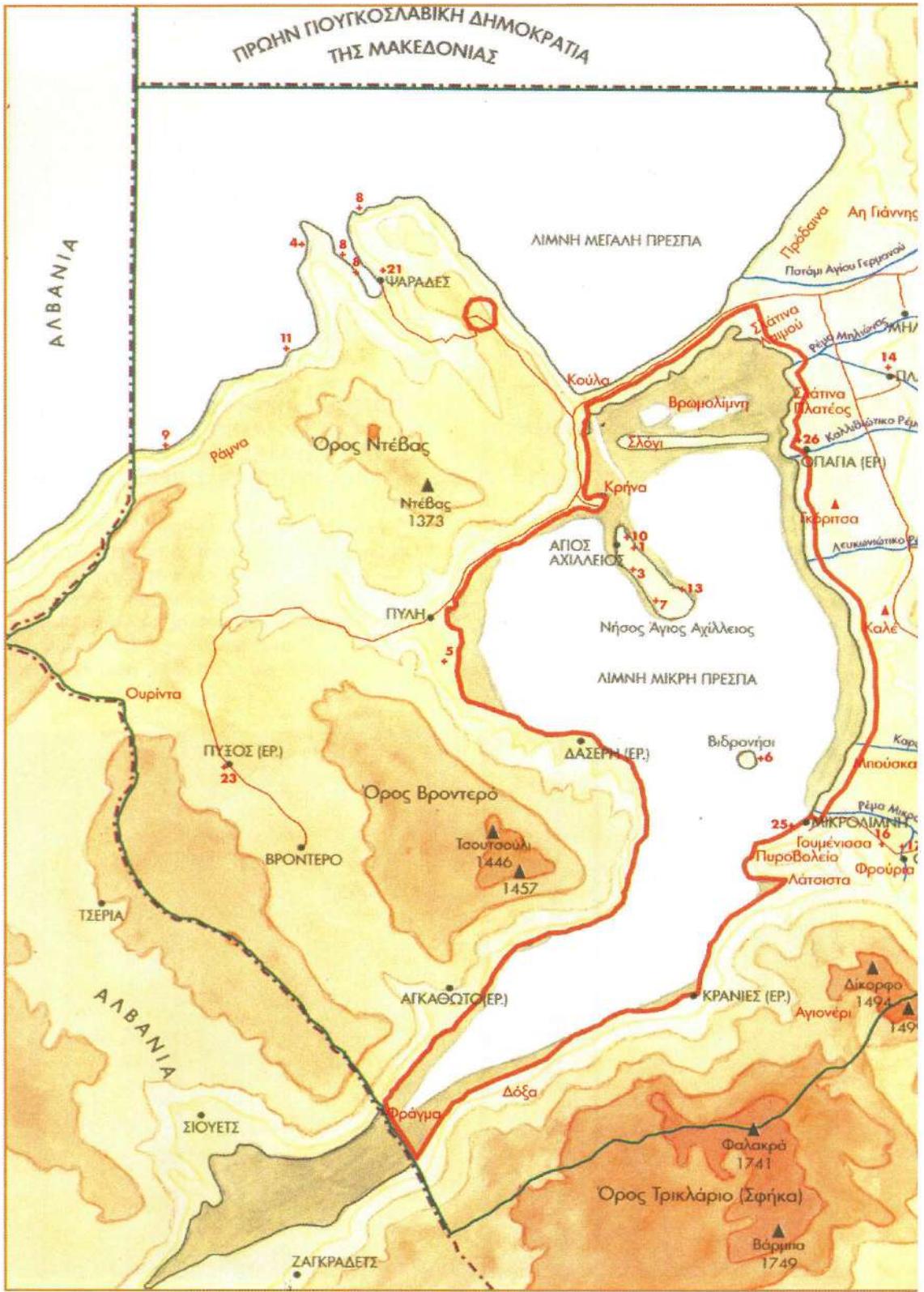
ΚΕΝΤΡΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΣΤΟΝ ΑΓ. ΓΕΡΜΑΝΟ ΤΗΛ 51452
ΣΤΟΥΣ ΨΑΡΑΔΕΣ 46316
**ΕΤΑΙΡΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΡΕΣΠΩΝ ΤΗΛ
51211, 51245**

Σ' όλη την περιοχή υπάρχουν ταβέρνες με
φρέσκο ψάρι και τοπικές σπεσιαλιτές. Κάθε
Αύγουστο το μεγάλο πολιτιστικό γεγονός της
περιοχής είναι το Φεστιβάλ που γίνεται στον
Αγ. Αχιλλειο με συμμετοχή κορυφαίων καλλι-
τεχνών. Από τους Ψαράδες ξεκινούν καθημε-
ριάνα βάρκες για επίσκεψη στα περίφημα
Ασκηταριά.

ΠΡΩΗΝ ΠΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΑΛΒΑΝΙΑ

- Όρια Κρατών
- Ασφαλτοστρωμένοι δρόμοι
- Όρια περιφερειακής ζώνης Εθνικού Δρυμού Πρεσπών
- Ζώνη Απόλυτης Προστασίας (πυρήνας) Εθνικού Δρυμού Πρεσπών

Χαρτές με τα βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία

1. Βασιλική του Αγίου Αχιλλείου (τέλος 10ου αι. μ. Χ.)
2. Άγιος Γερμανός (αρχές 11ου αι.)
3. Δώδεκα Απόστολοι (11ος - 12ος αι.)
4. Ασκηταριό Μεταμόρφωσης (13ος αι.)
5. Άγιος Νικόλαος (12ος-14ος αι.)
6. Ανώνυμος Ναός
7. Άγιος Δημήτριος (14ος αι.)
8. Τοιχογραφίες στους βράχους (1455-6, 1373, 1827)
9. Παναγία Ελεούσα (τέλη 14ου αι.)
10. Άγιος Γεώργιος (15ος αι.)
11. Μικρή Ανάληψη (ίσως 15ος αι.)
12. Υπαλαντή (ίσως 15ος αι.)
13. Παναγία Πορφυρά (15ος αι.)
14. Άγιος Νικόλαος (Αγία Σωτηρία, 1591)
15. Άγιος Αθανάσιος (1816)
16. Αγία Παρασκευή (1868)
17. Άγιος Αθανάσιος (19ος αι.)
18. Άγιος Νικόλαος (1868)
19. Άγιος Αθανάσιος (19ος αι.)
20. Αγία Παρασκευή (β' μισό 19ου αι.)
21. Ανάληψη (β' μισό 19ου αι.)
22. Κούμηση Θεοτόκου (1893)
23. Αγία Παρασκευή (1899)
24. Αγία Παρασκευή (1905)
25. Άγιος Αθανάσιος (1908)
26. Άγιος Νικόλαος (1925)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. "ΠΡΕΣΠΑ μια ιστορία για τη φύση και τον άνθρωπο", Γ. ΚΑΤΣΑΔΩΡΑΚΗΣ,, ΑΓ. ΓΕΡΜΑΝΟΣ 1996.
2. "ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΠΡΕΣΠΩΝ", ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΑΘΗΝΑ 1991.
3. Στοιχεία από την "ΕΤΑΙΡΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΡΕΣΠΩΝ"
4. Στοιχεία από την "ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ".

Χάρτης με τα βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της περιοχής των Πρεσπών από το βιβλίο "ΠΡΕΣΠΑ" του Γιώργου Κατσαδωράκη.